

Vilniaus Universiteto Teisės Fakulteto

Privatinės teisės katedra

Renatos Kvaraciejūtės

V kurso, darbo teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Neturtinės žalos ypatumai Lietuvos darbo teisėje

Vadovas: Lekt. Arūnas Šuminas

Recenzentas: Lekt. dr. Jurij Maculevič

Vilnius 2011

Turinys

Įvadas	2
1. Neturtinės žalos samprata: civilinėje ir darbo teisėje.....	5
1.1. Neturtinė žala civilinėje teisėje	5
1.2. Neturtinė žala darbo teisėje	11
2. Neturtinės žalos atlyginimo sąlygos	18
2.1. Bendrosios sąlygos	18
2.2. Specialiosios sąlygos	24
3. Neturtinės žalos atlyginimas darbo teisės subjektams.....	27
3.1. Neturtinės žalos atlyginimas darbuotojui	27
3.1.1. Neturtinė žala dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo	27
3.1.2. Neturtinė žala, nesusijusi su sveikatos sužalojimu	31
3.2. Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui	34
3.2.1 Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui – fiziniam asmeniui.....	35
3.2.2. Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui – juridiniam asmeniui	37
3.3. Neturtinės žalos atlyginimas tretiesiems asmenims	42
4. Neturtinės žalos dydžio nustatymas	46
4.1. Bendrieji kriterijai neturtinei žalai nustatyti.....	47
4.2. Individualieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai darbo bylose	52
Išvados	57
Literatūros sąrašas.....	58
Santrauka.....	65
Summary	66

Ivadas

Nematerialus individo gyvenimas negali būti paliekamas likimo valiai, antraip būtų pažeidžiamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ (toliau – Konstitucija) preambulėje įtvirtintas tikslas siekti teisingos, darnios ir teisinės valstybės sukūrimo. Žinoma, vis dažniau neišvengiamu šiuolaikinio žmogaus palydovu tampa stresas, kurio pasekmės neretais atvejais yra įvairiausio pobūdžio psichofiziologiniai pakitimai asmenyje. Viena vertus, įvairūs negatyvūs išgyvenimai gali būti vertinami kaip neišvengiamybė, kita vertus, galima pamąstyti, kaip apginti asmenis, patyrusius nematerialios, t.y. neturtinės žalos. Viena reikšmingiausių tam taikomų teisinių priemonių yra neturtinės žalos atlyginimo institutas.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimas yra naujas institutas Lietuvos teisėje. Tik 2003 metais įsigaliojus kodifikuotam teisės aktui, t.y. Lietuvos Respublikos darbo kodeksui² (toliau darbe – Darbo kodeksas) buvo baigta darbo teisės reforma, kuria buvo įtvirtintas ir visiškai naujas darbo teisių gynimo būdas – neturtinės žalos kompensavimas. Dėl pastarosios priežasties aktualių metu dar tik formuojasi teisminė praktika neturtinės žalos atlyginimo srityje, teoriniu lygmeniu neturtinės žalos atlyginimas konkrečiai darbo teisėje taip pat plačiau neanalizuotas. Tenka pripažinti, kad pakankamai neilga neturtinės žalos instituto veikimo nacionalinėje teisėje patirtis kelia tam tikrus analizės reikalaujančius klausimus, todėl neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimo tyrimas šiuo metu yra itin aktualus.

Darbo originalumas. Pasirinktos darbo temos atskleidimo išskirtinumas pasireiškia per neturtinės žalos reglamentavimo lyginamąją analizę su pasirinktomis valstybėmis iš Rytų ir Vakarų bloko, t.y. Rusija ir Prancūzija. Turint omenyje, kad neturtinės žalos atlyginimas detalizuojamas civilinėje teisėje, daugelis neturtinės žalos atlyginimo aspektų yra atskleidžiami per civilinę teisę, tačiau tik tokiu būdu galima geriau suvokti neturtinės žalos mechanizmo veikimą darbo teisėje. Siekis atriboti neturtinės žalos atlyginimą darbo teisėje nuo civilinės teisės pasireiškia per neturtinės žalos atlyginimo sąlygų atskleidimą tiek vienoje, tiek kitoje teisės šakoje bei pateikiant neturtinės žalos atlyginimo atvejų analizę darbo teisėje, taip aptariant ne tik bendruosius neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, bet ir individualiuosius, taikomus tik darbo teisėje.

---

¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

Darbo objektas. Pagrindinis temos objektas yra neturtinės žalos institutas, jo teisinis reglamentavimas civilinėje ir darbo teisėje, šio instituto skirtingumas Lietuvos, Rusijos ir Prancūzijos teisėje bei taikymas praktikoje, taip pat neturtinės žalos instituto aiškinimas, pagrindinių probleminių aspektų išskėlimas bei galimų jų sprendimų būdų pateikimas.

Darbo dalykas. Suprantama, kad paties nagrinėjimo dalyką nulemia ir pasirinkta darbo struktūra, pradedant neturtinės žalos sampratos išsiaiškinimu civilinėje ir darbo teisėje, identifikuojami ne tik neturtinės žalos turinio elementai, bet ir neturtinės žalos atlyginimo paskirtis. Darbe neapsieinama ir be civilinei bei materialinei atsakomybei reikalingų sąlygų analizės, kadangi tai yra esminis neturtinės žalos atsiradimo momentas, kuris turi būti nustatomas prieš pradedant vertinti pačią neturtinę žalą ir nustatinėti jos dydį. Vis tik, reikėtų išskirti, kad pagrindiniu darbo dalyku bus neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas darbo teisės subjektams. Taip pat darbe bus aptariami ir kriterijai, kuriais remiantis teismas nustatinėja neturtinės žalos dydį, pasitelkiant teismų praktikos pavyzdžius bandysime aptarti, kokie specifiniai kriterijai yra taikomi neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, dydžio nustatymui.

Darbo tikslai ir uždaviniai. Pagrindinis šio darbo tikslas – ne tik teoriniu bei praktiniu aspektu išanalizuoti neturtinės žalos instituto įtvirtinimą Lietuvos darbo teisėje bei išvelgti tam tikrus reglamentavimo ypatumus lyginant su Rusijoje ir Prancūzijoje egzistuojančiu šio specifinio pažeistų teisių gynimo būdo reglamentavimu, taip pat identifiukuoti galimus šio instituto trūkumus darbo teisėje bei pasiūlyti galimus sprendimo būdus. Atsižvelgiant į šį tikslą, esminiai uždaviniai bus atsakyti į tokius klausimus: ar neturtinės žalos reglamentavimas darbo teisėje turi ypatumų lyginant su civiline teise; ar Lietuvoje egzistuojantis neturtinės žalos reglamentavimas skiriasi nuo Rusijos ir Prancūzijos teisės; kokiais atvejais neturtinės žalos atlyginimas yra grindžiamas darbo teisės normomis; koku būdu nustatomas neturtinės žalos dydis.

Tyrimo metodai. Pati temos nagrinėjimo kryptis, pasitelkiant Rusijos ir Prancūzijos pavyzdžius, lemia ir vieną pagrindinių tyrimo metodą – lyginamąją analizę, kurio dėka lyginamuoju aspektu apžvelgsime neturtinės žalos veikimo mechanizmą Lietuvos, Rusijos ir Prancūzijos teisėje. Neabejotinai lingvistinio aiškinimo metodas bus taikomas, aiškinant šių valstybių teisės aktų atskiras nuostatas, kartu su loginės analizės metodu, darant atskiras išvadas ar parodant esminius skirtumus tarp įstatyminių konstrukcijų ir praktinio normų taikymo ir aiškinimo. Statistinis metodas taikomas apžvelgiant neturtinės žalos kilimo darbo teisėje galimybes bei sisteminant teismuose nagrinėtas bylas dėl neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimo. Apibendrinimo ir

rekomendacinių metodų pagalba, darbe bus daromos individualios išvados pagrįstos praktine ir teorine medžiaga ir kartu siūlomi galimi reglamentavimo pakeitimai.

Pagrindiniai šaltiniai. Svarbiausiais darbo šaltiniais bus normatyviai teisės aktai – Lietuvos, Rusijos ir Prancūzijos darbo kodeksai bei civiliniai kodeksai, kuriuose įtvirtinamas neturtinės žalos atlyginimo institutas. Atskiriems aspektams aptarti bus naudojami ir kiti įstatymai. Ypatingą reikšmę neturtinės žalos insituto analizei turės teisės doktrinos specialistų suformuota teorija nagrinėjamu klausimu, pažymėtina, kad apie neturtinės žalos instituto veikimą konkrečiai darbo teisėje teisės mokslo darbų nėra daug, todėl pagrinde remiamasi darbais, kuriuose neturtinė žala analizuojama bendrąja prasme. Darbe bus aptariama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika sprendžiant bylas, susijusias su neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių. Taip pat atskiriems klausimams aptarti naudojama Europos Teisingumo Teismo praktika, susijusi su neturtinės žalos kompensavimu.

1. Neturtinės žalos samprata: civilinėje ir darbo teisėje

1.1. Neturtinė žala civilinėje teisėje

Interesai, neturintys piniginės išraiškos, yra saugomi ir ginami teisės, o juos pažeidžiant tam tikrais neteisėtais veiksmais, asmeniui yra padaroma neturtinė žala, kurios sąvoka yra įtvirtinama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ (toliau – Civilinis kodeksas) 6.250 straipsnio 1 dalyje ir apibrėžiama kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinta pinigais. Lietuvoje įstatymų leidėjas, apibūdindamas neturtinę žalą, nurodo pavyzdinį nematerialių fizinio bei dvasinio pobūdžio pokyčių sąrašą, nepateikdamas baigtinio sąrašo ir palikdamas teismui spręsti, kaip dar gali pasireikšti konkretaus asmens patiriami nematerialaus pobūdžio nuostoliai. Tokia įstatymų leidėjo pozicija leidžia manyti, kad neturtinės žalos nustatymas paliekamas teismo prerogatyvai ir kiekvienu konkrečiu atveju patiriama neturtinė žala yra vertinama individualiai. Tai grindžiama tuo, kad neturtinė žala yra siejama su psichofiziniais pokyčiais pačiame asmenyje, todėl neįmanoma nustatyti absoliučiai visų neigiamų padarinių, kuriuos sukelia tam tikri neteisėti veiksmai ar neveikimas vieno ar kito asmens atžvilgiu.

Pagal Civiliniame kodekse pateikiamą neturtinės žalos sąvoką galime konstatuoti, kad neturtinę žalą sudaro tam tikri elementai, kurie įvardintini kaip tam tikros dvasinės kančios (pasireiškia išgyvenimais, sukrėtimais, gyvenimo džiaugsmo praradimu, depresija, pesimizmu, liūdesiu, baime, nuoskaudomis), santykio su aplinka pokyčiai (pasireiškia reputacijos pablogėjimu, šeimos iširimu, darbo netekimu, galimybės mokytis praradimu, negalėjimu sportuoti ir pan.), fizinės kančios (pasireiškia skausmu, nepatogumais, nemiga, defektais, organizmo disfunkcijos).⁴ Minėtoji neturtinės žalos samprata sudaro neturtinės žalos plačiuoju požiūriu suvokimą, kadangi yra vertinamas ne tik asmens vidinis pasaulis, bet ir nukentėjusio asmens santykis su išorine aplinka, tokiu būdu atskleidžiant nukentėjusio asmens gyvenimo korekcijas kaip neturtinės žalos pasekmes. Siaurasis neturtinės žalos požiūris apima tik paties asmens jutimus, todėl,

³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 74–2262.

⁴ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 46.

manytina, kad neturtinė žala turi būti suprantama plačiuoju požiūriu, tokiu būdu išsamiau ir tinkamiau suvokiant ne turtui padarytos žalos esmę.

Kaip priešpriešą neturtinės žalos apibūdinimui galime pateikti ir turtinės žalos sąvoką, kuri yra suprantama kaip kiekvienam teisės saugomam ir ginamam gėriui daromas žalingas poveikis, kuris gali pasireikšti sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu, asmens teisių ir interesų pažeidimu, asmens turto sugadinimu ar sunaikinimu, taip pat turto sumažėjimu.⁵ Turint omenyje tai, kad pagal Lietuvoje galiojantį reglamentavimą neturtinė žala visais atvejais atlyginama esant sveikatos sužalojimui ar gyvybės atėmimui (Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalis), matome, kad tam tikrais atvejais turtinės ir neturtinės žalos atsiradimo pagrindai gali sutapti. Kad ir kaip ten bebūtų turtinės žalos buvimas ar nebuvimas neturi įtakos neturtinei žalai konstatuoti, kadangi neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas.

Įdomus faktas tas, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio valstybių, kurios įstatymuose galima aptikti tam tikrą neturtinės žalos apibrėžimą.⁶ Paanalizavus pasirinktų valstybių, Rusijos ir Prancūzijos, civilinius kodeksus, nerastume tikslesnio neturtinės žalos apibūdinimo. Štai Rusijos civilinio kodekso⁷ 151 straipsnyje yra numatyta galimybė gauti piniginę kompensaciją asmeniui, kuriam neteisėtais veiksmais yra sukelta fizinių ar dvasinių išgyvenimų, tačiau išsamiau neturtinė žala neapibrėžiama ir neigiamų kriterijų sąrašas nėra pateikiamas. Vis dėlto, Rusijos Aukščiausiojo teismo plenumas dar 1994 m. gruodžio 20 d. išaiškiniame Nr. 10 „Dėl kai kurių klausimų taikant įstatymus, reguliuojančius moralinės⁸ žalos atlyginimą“ pateikė moralinės žalos apibūdinimą. Teismas nurodė, kad moralinė žala yra psichinės ar fizinės kančios, sukeltos veikimu arba neveikimu, pažeidžiant įgimtas arba įstatymo suteiktas neturtines vertybes, t.y. gyvybę, sveikata, dalykinę reputaciją, asmeninio gyvenimo neliečiamybę, asmeninę ir šeimos paslaptis, taip pat pažeidžiant asmenines neturtines teises, tokias kaip teisė į autoriaus

⁵ VILEITA, A.; AVIŽA, S.; MIKELĖNAS, V.; *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. p. 563.

⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. p. 188.

⁷ Rusijos civilinis kodeksas. [Interaktyvus]. Žiūrėta [2011-02-16], prieiga per internetą <<http://www.gk-rf.com/>>

⁸ Kartais teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje vartojama kita sąvoka, kuria apibūdinami asmens patiriami dvasiniai išgyvenimai, t.y. moralinė žala. Ši sąvoka dažnai vartojama kaip neturtinės žalos sinonimas. Moralinės žalos terminas vis dar gana plačiai vartojamas kai kurių užsienio valstybių literatūroje, pvz. Rusijoje, moralinės žalos terminas taip pat yra vartojamas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, be to, pasitaiko šio termino vartojimo atvejų ir teismų praktikoje. Vis dėlto, tiek prof. V. Mikelėnas, tiek ir kiti autoriai linkę vartoti neturtinės žalos sąvoką kaip tiksliau atspindinčią reiškinio esmę. Tokios pozicijos laikomasi teigiant, kad neturtinė žala pasireiškia ne tik asmens garbės ir orumo įžeidimu, kas labiau sietina su moraline žala, bet žymiai įvairiau. Šiame darbe bus vartojama neturtinės žalos sąvoka, išskyrus atvejus, kuomet bus cituojami arba verčiami autentiški tekstai.

vardą, teisė naudotis savo vardu, intelektinės nuosavybės teisė.⁹ Tame pačiame išaiškinime teismas analizavo, kad bene dažniausi neturtinės žalos kilimo atvejai yra tam tikri sveikatos sužalojimai arba neigiami išgyvenimai, aiškindamas neturtinės žalos kilimą teismas pasisakė, kad vienoks jos pobūdis gali iššaukti kitokį pobūdį, t.y. buvo suformuota nuomonė, kad dėl sveikatos sutrikimų neišvengiamai kyla negatyvūs išgyvenimai, o esant įvairiems pergyvenimams kyla sveikatos problemų.

Tuo tarpu Prancūzijoje neturtinė žala, kaip savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas nėra išskiriamas, šioje valstybėje nėra skirtumo tarp turtinės ir neturtinės žalos, kadangi čia galioja taip vadinamo *generalinio delikto* koncepcija, kuri reiškia, kad turtinė ir neturtinė žala kompensuojamos kiekvienu atveju, kai jos įrodomos.¹⁰ Prancūzijos civilinio kodekso¹¹ 1382 straipsnyje lakoniškai nurodyta, kad kiekvienas, kas savo kaltu veiksmu sukelia žalos kitam asmeniui, privalo tą žalą atlyginti. Nors Prancūzijos Civiliniame kodekse nėra nuorodos į neturtinės žalos atlyginimą, bet jau nuo XIX a. pradžios neturtinė žala priteisiama vadovaujantis lygiateisiškumo ir nediskriminacijos idėja: neturtinė žala turi būti atlyginama tais pačiais pagrindais kaip ir turtinė.¹² Paminėtina, kad Prancūzijoje neturtinė žala suprantama kiek kitaip nei Rusijoje, visų pirma, tai neturtinių teisių pažeidimas, antra – tai kančios, kylančios dėl neturtinių, o kai kuriais atvejais ir turtinių teisių pažeidimo. Išeina, kad prancūziškasis neturtinės žalos kompensavimo variantas nekelia klausimo dėl tiesioginės priklausomybės buvimo tarp nukentėjusio asmens kančių ir neturtinių teisių pažeidimo.¹³ Prancūzijoje jau pats neturtinių teisių pažeidimas laikomas neturtine žala, neprivalomai turinčia sukelti tam tikrų kančių.

Pasak teisės doktrinos, neturtinės žalos atlyginimu turi būti siekiama kompensuoti neturtinę žalą ir atlyginti už padarytą skriaudą tam tikram asmeniui, tokiu būdu kiek įmanoma teisingiau atlyginant patirtus išgyvenimus dėl kilusių neigiamų padarinių.¹⁴ Tačiau egzistuoja ir oponuojanti nuomonė, kad neturtinės žalos atlyginimas

---

⁹ ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М. *Компенсация морального вреда. Анализ законодательства и судебной практики*. Москва, 2000. p. 2.

¹⁰ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010. p. 116.

¹¹ Prancūzijos civilinis kodeksas [Interaktyvus]; žiūrėta [2011-02-16], prieiga per internetą, <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006419286&idSectionTA=LEGISCTA000006117610&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20101218>>

¹² CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008. p. 30.

¹³ *Ibidem*, 9.p. 14

¹⁴ CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas/ *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 71(63), p. 8.

yra bauda kaltam asmeniui.¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime¹⁶ yra pažymėjęs, kad moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai, kadangi padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti. Tokios materialios kompensacijos už moralinę žalą paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti.

Prancūzijoje laikomasi idėjos, kad atlyginus neturtinę žalą nukentėjusiojo gauti pinigai gali suteikti galimybę imtis veiklos, kuri leistų nuskriaustajam pamiršti išgyvenimus. Tam tikrais atvejais neturtinės žalos atlyginimas taip pat vertinamas kaip siekis nuraminti ir paguosti nukentėjusįjį, nes pinigais negali būti sugrąžinama ir pakeista tai, kas buvo prarasta, pavyzdžiui, netekus artimųjų, ir pan.¹⁷ Pritartina nuomonei, jog neturtinės žalos paskirtis – kiek galima sušvelninti nukentėjusio asmens kančias bei pinigine išraiška suteikti galimybę atgauti tai, kas prarasta arba bent pasistengti tai pakeisti kitais materialiais gėriais.

Žinoma, neturtinės žalos dydžio atlyginimu negali būti objektyviai įgyvendintas civilinėje teisėje įtvirtintas visiško žalos atlyginimo principas dėl jau minėto neturtinės žalos instituto specifiškumo, kadangi tam tikrais atvejais apskritai neįmanoma atstatyti pažeidimu padarytos žalos. Vienoje iš bylų¹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas klausimą dėl darbuotojui atlygintinos neturtinės žalos, pasisakė, kad negalima reikalauti atlyginti daugiau, nei buvo padaryta žalos. Dėl to atlyginant žalą būtina įvertinti, kad ją atlyginus darbuotojas neatsidurtų geresnėje padėtyje nei ta, kuri buvo iki žalos padarymo. Negalimumas materialiai visiškai atlyginti neturtinės žalos nereiškia, kad gali būti reikalaujama kompensacijos, kuri būtų beribė. Pareikalavus nerealaus kompensacijos dydžio, o teismui ją priteisus, gali būti paneigta neturtinės žalos atlyginimo esmė. Svarbu, kad teismas nustatytų teisingą neturtinės žalos atlyginimą.

---

¹⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. p. 189.

¹⁶ Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl LR Žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties LR Konstitucijai“.

¹⁷ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008. p. 67.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 26 d. nutartis c.b. S. M. prieš UAB „Yazaky Wiring Technologies Lietuva“ Nr. 3K-3-129/2008

Apskritai kalbant apie neturtinę žalą, vienareikšmiškai galime teigti, kad tai tam tikri negatyvūs pojūčiai, praradimai įvairiose asmens gyvenimo srityse, gyvenimo kokybės pablogėjimas tam tikru aspektu. Atsižvelgiant į tai, kad neturtinė žala yra padaroma neteisėtais veiksmais arba neveikimu, dėl kurių yra pažeidžiami teisės saugomi ir ginami neturtiniai asmens interesai, kurie neturi piniginės išraiškos, galime konstatuoti, kad neturtinė žala yra specifinės prigimties ir jos kompensavimo pagrindus numato įstatymai. Pabrėžtina, kad neturtinės žalos atlyginimas yra viena iš asmens konstitucinių teisių, kuriai būdingas išimtinis reglamentavimas (Konstitucijos 30 straipsnis). Neturtinės žalos kompensacija galima tik tuo atveju, jeigu reikalavimas ją gauti yra grindžiamas specialaus įstatymo normomis.¹⁹ Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje numatoma, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, jeigu ji padaroma nusikaltimu, dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Civilinio kodekso komentaro autorių nuomone tokiu atveju ieškovui papildomai nereikia įrodinėti neturtinės žalos buvimo, kadangi neturtinės žalos faktas yra preziumuojamas ir ieškovui belieka tik pagrįsti reikalaujamos piniginės kompensacijos dydį, o teismui, įvertinus visus kriterijus, nuspręsti, kokia suma ieškovui yra priteistina.²⁰ Vis dėlto, teismų praktikoje vyrauja kitoks požiūris, nors Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalis numato, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo ar asmens sveikatai, bet teismas pasisako, kad savaime vien nusikaltimo padarymo faktas ar pakenkimas asmens sveikatai, kad ir menkiausio laipsnio ar neigiamo poveikio, nepreziūuoja neturtinės žalos fakto. Esant nusikaltimo ar sveikatos sužalojimo faktams pagal Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį turime atvejį, kai neturtinė žala gali būti priteista, jeigu įrodyta, kad ji padaryta ir pasireiškė kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kitais teismo pripažintais ar įstatymų nustatytais būdais.²¹ Vadinasi, Lietuvoje nėra neturtinės žalos prezumpcijos, kadangi bet kuriuo atveju pačios neturtinės žalos buvimą reikia įrodyti. Civiliniame kodekse įtvirtintą nuostatą, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais dėl nusikaltimo, sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo derėtų aiškinti ne kaip

---

¹⁹ RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijoje ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 33.

²⁰ MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. p. 345.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis c.b. P. D. prieš R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V. Nr. 3K-3-394/2006

neturtinės žalos prezumpcijos numatymą, o kaip nereikalavimą įtvirtinti neturtinės žalos atlyginimo konkrečiai tais atvejais specialiuose įstatymuose.

Dėl skirtingo Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalies aiškinimo tam tikri Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai kelia abejonių dėl darnios ir teisingos teismų praktikos neturtinės žalos atlyginimo bylose formavimosi.²² Štai vienoje iš bylų²³ buvo sprendžiamas klausimas dėl neturtinės žalos atlyginimo ieškovui, dirbusiam pagal profesinės karo tarnybos sutartį bei išleistam į atsargą dėl sveikatos būklės, konstatavus jam profesinę ligą. Teismas šioje byloje įvertino, kad ieškovui žala turi būti atlyginta remiantis specialaus Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo nuostatomis, kuriame neturtinės žalos atlyginimas nėra numatytas. Teismas pasisakė, kad Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad neturtinė žala atlyginama tik esant specialaus įstatymo numatytais atvejais. Taigi, išeina, kad jeigu specialaus įstatymo normose nėra numatytas neturtinės žalos kompensavimas už sveikatos sužalojimus, tai neturtinė žala gali būti ir nekompensuojama. Vis tik manytina, kad Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje neturtinės žalos kompensavimo įtvirtinimas visais atvejais esant neturtinei žalai dėl nusikaltimo, dėl sveikatos sutrikdymo ar gyvybės atėmimo reiškia tai, kad neturtinė žala šiais atvejais atlyginama nepriklausomai nuo to, ar esama tokio reglamentavimo ar atkartojimo kituose įstatymuose. Pasikartosime, kad toks neturtinės žalos atlyginimo įtvirtinimas besąlygiškai nesuponuoja jos kompensavimo, kadangi tam reikalingos visos neturtinės žalos kompensavimo sąlygos, kitaip tariant turi būti išpildytos visos civilinės atsakomybės sąlygos.

Rusijoje atlyginant neturtinę žalą laikomasi tokios pat pozicijos kaip ir Lietuvoje, t.y. neturtinės žalos atlyginimas yra numatomas specialiomis įstatymų normomis ir neturtinė žala atlyginama tik tuo atveju, jeigu tai numatyta įstatyme. Tuo tarpu Prancūzijoje pagal nusistovėjusią teismų praktiką neturtinė žala visuomet priteisiama esant sveikatos sužalojimui ar gyvybės atėmimui, o kitais atvejais ieškovas turintis įrodinėti neturtinės žalos buvimą bei pagrįsti jos dydį. Tokia Prancūzijos teismų suformuota neturtinės žalos kompensavimo prezumpcija rodo požiūrį į labiausiai saugomas ir ginamas neturtines teises.²⁴ Paminėtina, kad rusų teisės mokslininkas A. M.

---

²² VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 140.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 12 d. teisėjų kolegijos nutartis c.b. *G.B. v. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija* Nr. 3K-3-31/2004

²⁴ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 87.

Erdelevskis taip pat siūlo nustatyti neturtinės žalos prezumpciją ir laikyti, kad neteisėtas neturtinių vertybių pažeidimas sukelia neturtinę žalą. Tokiu būdu įstatymų leidėjas turėtų įtvirtinti, kad neteisėti veiksmai taptų esmine atsakomybės sąlyga ir taip būtų palengvinama nukentėjusio asmens padėtis, kuriam proceso metu netektų dar kartą patirti to, kas jau išgyventa, įrodinėjant patirtą neturtinę žalą.²⁵ Iš esmės, manytina, kad neturtinės žalos prezumpcijai galima būtų pritarti tik tam tikrais atvejais, logiškas atrodo Prancūzijos teismų sprendimas, kad neturtinė žala visuomet yra priteisiama sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju, kadangi tai yra reikšmingiausios neturtinės vertybės ir joms apsaugoti bei ginti reikalingos ypatingos priemonės. Vis dėlto, žinant faktą, kad neturtinė žala kyla dėl įvairių pažeistų vertybių ir paties pažeidimo pobūdis būna taip pat labai įvairus, manytina, kad neturtinės žalos prezumpcija visais be išimties atvejais nėra tikslinga, kadangi tokiu būdu būtų bereikalingai išplečiamos neturtinės žalos instituto ribos. Lietuvoje egzistuojantis neturtinės žalos atlyginimo modelis, pagal kurį neturtinė žala atlyginama tik esant specialaus įstatymo normoms yra pakankamai logiškas ir pagrįstas, kadangi tokiu būdu įstatymo leidėjas numato galbūt labiausiai pažeidžiamas vertybes ir būtent už jų pažeidimą įtvirtina neturtinės žalos atlyginimą. Nors kaip jau minėjome Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nuostatos dėl neturtinės žalos atlyginimo negalime laikyti besąlygiška neturtinės žalos prezumpcija esant nusikaltimo, asmens sveikatos sužalojimo, ar gyvybės atėmimo faktui, vis dėlto, jokiuose specialiuose teisės aktuose jau neturime ieškoti atskiro neturtinės žalos kompensavimo įtvirtinimo dėl šių vertybių pažeidimo. Manytina, kad tokiu būdu Lietuvos įstatymų leidėjas taip pat išreiškia požiūrį į asmens sveikatą ir gyvybę kaip į fundamentaliausias neturtines vertybes.

1.2. Neturtinė žala darbo teisėje

Neturtinės žalos kilimas darbinėje aplinkoje ypač dažnas jau vien todėl, kad darbe tradicinis šiuolaikinis žmogus praleidžia didžiąją dalį savo laiko, todėl natūralu, kad kiekvienas asmuo patiria tam tikrų neigiamų emocijų, atsirandančių dėl bendravimo su darbdaviu, kolegomis, dėl tam tikrų įvykių darbe, taip pat dėl darbdavio atliekamų veiksmų, be to, visuomet išlieka nelaimingų atsitikimų darbe tikimybė. Visa tai gali sąlygoti tiek tiesioginės žalos patyrimą, tiek ir kitokios žalos atsiradimą. Kitaip tariant, asmenys darbe patiria ne tik materialinę žalą, tačiau ir neturtinę žalą, kuri apibrėžiama

---

²⁵ VOLODKO, R. Neturtinės žalos identifikavimo ir įrodinėjimo problemos/*Justitia*, 2008, Nr. 2 (68), p. 30.

kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita. Kalbant apie neturtinės žalos turinio elementus, derėtų aptarti šių faktorių atsiradimo galimybes teisiniuose darbo santykiuose.

Visų pirma, Civiliniame kodekse, apibūdinant neturtinės žalos turinį, išskiriamas fizinis skausmas, kaip neturtinės žalos atsiradimo pagrindas. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatyme²⁶ sveikata apibrėžiama kaip asmens ir visuomenės fizinė, dvasinė ir socialinė gerovė. Vadinasi, sutrikus sveikatai esti didelė tikimybė, kad asmeniui kils fizinis skausmas. Kalbėdami apie sveikatos sutrikimus darbo santykiuose turėtume daryti nuorodą į Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą²⁷ (toliau – Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas) kuriame numatoma, kad nelaimingas atsitikimas darbe yra traktuojamas kaip įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį darbo laiku, kurio padarinys darbuotojo trauma, kuri gali būti lengva, sunki ar netgi mirtina. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga įstatyme²⁸ (toliau – Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga įstatymas) nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžiamas kaip ūmus darbuotojo sveikatos pakenkimas dėl trumpalaikio darbo aplinkos pavojingo, kenksmingo veiksnio poveikio, kai darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl to miršta. Vadinasi, nelaimingas atsitikimas darbe sukelia sveikatos sutrikimus, o tai neišvengiamai sukelia fizinį skausmą, todėl nelaimingo atsitikimo darbe pasekme turėtume laikyti fizinį skausmą arba tam tikras fizines kančias, kaip vieną iš neturtinės žalos elementų.

Kitas momentas, dėl kurio gali būti patiriamas fizinis skausmas, vienaip ar kitaip susijęs su darbine veikla, yra profesinė liga, kuri apibrėžiama kaip ūmus ar lėtinis darbuotojo sveikatos sutrikimas, kuris sukliamas vieno ar daugiau kenksmingų pavojingų darbo aplinkos veiksnių. Manytina, kad tai pagrindiniai atvejai, kuomet darbo teisiniuose santykiuose asmuo gali patirti fizinį skausmą, kuriam esant būtų galima vertinti neturtinės žalos buvimą. Remiantis oficialiais Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Statistikos departamentas) duomenimis, 2007 metais 1 procentas visų dirbančiųjų buvo patyrę nelaimingus atsitikimus darbe, o su

---

²⁶ Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231.

²⁷ Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207.

²⁸ Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

darbu, susijusių sveikatos problemų turėjo 6,8 procentai visų dirbančiųjų.²⁹ Tokia statistinė išvada patvirtina prielaidą fizinio skausmo kilimui teisiniuose darbo santykiuose. Turint omenyje, kad pagal Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį neturtinė žala atlyginama, kai asmeniui yra sutrikdoma sveikata, galime daryti išvadą, kad pagal Lietuvos darbo teisę esant nelaimingam atsitikimui darbe arba susirgus profesine liga, neturtinė žala bus atlyginama visais atvejais, žinoma, jeigu egzistuos visos atsakomybės sąlygos, taikant specifines neturtinės žalos apskaičiavimo taisykles.

Kitus padarinius (dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija), kurie numatyti kaip neturtinės žalos atsiradimo pagrindas, galime bendrai pavadinti tam tikrais psichologiniais pakitimais asmenyje, kadangi visos pasekmės yra susijusios su asmens vidine būkle bei santykiu su aplinka. Manytina, kad darbo teisiniuose santykiuose asmenims kyla didelė grėsmė patirti neigiamus išgyvenimus, tokią nuomonę pagrindžia ir minėtojo Statistikos departamento atlikto tyrimo duomenys, pagal kuriuos 2007 metais 19 procentų dirbančiųjų jautė neigiamą įtaką jų psichinei sveikatai, atsirandančią būtent dėl jų darbinės veiklos.³⁰ Be jokios abejonės, negalime išplėsti neturtinės žalos atlyginimo instituto ribų ir imti jį taikyti visais atvejais, kai tik darbuotojui kyla tam tikra įtampa dėl didelio darbo krūvio, poilsio laiko trūkumo, asmeninių nesutarimų su kolegomis ir pan. Vis dėlto, negalime paneigti ir to, kad gana dažnai tyčia yra modeliuojamos situacijos, kuomet darbuotojui nenuginčijamai padaroma neturtinės žalos. Kaip pavyzdį galime pasitelkti darbdavio išmaningumą siekiant, kad darbuotojai išeitų iš darbo, kiekvieną savaitę perdažinėti kabinetų sienas nenutraukiant darbo proceso. Tokiu būdu darbuotojai, negalėdami tverti dažų kvapo, patys išėjo iš darbo, o darbdavys įgyvendino savo planą likviduoti įmonę.³¹ Tokie ir panašūs pavyzdžiai leidžia manyti, kad psichologinis spaudimas darbe yra vienas iš labiausiai tikėtinų neturtinės žalos atsiradimo pagrindų darbo teisėje, kadangi terorizuojamas darbuotojas išgyvena ne tik dėl neteisėtų veiksmų atakos, bet ir nerimą dėl savo ateities neužtikrintumo, nežinomybės. Bet kokiu atveju, neturtinė žala bus atlyginama tik tuo atveju, jeigu bus išpildytos civilinės atsakomybės sąlygos.

Darbuotojui neturtinė žala gali kilti ir dėl kitų veiksmų, tokių, kaip neteisėtas atleidimas iš darbo ar neteisėtos drausminės nuobaudos skyrimo, tokiu būdu sukeliant nerimo dėl pragyvenimo šaltinio, nepilnavertiškumo jausmą ir pan. Visa tai gali

²⁹ Nelaimingi atsitikimai darbe, [interaktyvus]; [žiūrėta 2011-02-20]; prieiga per internetą <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6510>>

³⁰ *Ibidem*, 29.

³¹ PETRYLAITĖ, D.,; BLAŽIENĖ, N. Psichologinis smurtas darbe: psichologiniai ir teisiniai aspektai/*Justitia*, 2009 Nr. 2(72), p. 22.

būti pagrįsta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika³², pagal kurią teisė į darbą ir darbo veikla yra tos gyvenimo sritys, nuo kurių priklauso socialinė, materialinė ir psichologinė asmens gerovė ir socialinis asmens vertinimas, užtikrinantis jo dvasinę ir psichologinę pusiausvyrą ir leidžiantis tinkamai save realizuoti, užtikrinti socialinį savo ir šeimos stabilumą. Asmens darbinė veikla yra itin jautri menkiausiems pažeidimams ir neabejotinai gali sukelti bet kuriam darbuotojui neturtinės žalos, ypač jei darbdavio neteisėti veiksmai susiję su kraštutinėmis teisinio poveikio darbuotojui priemonėmis, kaip antai atleidimas iš darbo be išpėjimo už darbo drausmės pažeidimus ar kitus darbo veiklos pažeidimus.

Neturtinės žalos atlyginimas kaip institutas darbo teisėje yra pakankamai naujas dalykas, atsiradęs tik 2003 metais reformavus Lietuvos darbo teisę ir Darbo kodekse įtvirtinus naują atsakomybės rūšį, būtent neturtinę žalą.³³ Neturtinės žalos atlyginimas pagal darbo teisę yra įtvirtintas Darbo kodekso 250 straipsnyje, kuriame sakoma, kad darbo sutarties šalys privalo atlyginti viena kitai padarytą neturtinę žalą, kurios dydį nustato teismas, vadovaudamasis Civiliniu kodeksu. Taip pat neturtinės žalos sąvoka Darbo kodekse minima ir vardijant darbo teisių gynimo būdus (Darbo kodekso 36 straipsnio 2 dalies 5 punktas). Be to, Darbo kodekso 248 straipsnio 4 punktas numato, kad darbdavio materialinė atsakomybė atsiranda padarius darbuotojui neturtinės žalos.

Darbo kodekso 250 straipsnis nedetalizuoja, kaip konkrečiai turi būti atlyginama neturtinė žala darbo teisinių santykių subjektams, tiesiog nukreipiama į Civilinį kodeksą. Kitaip tariant, nors darbo teisėje ir yra numatytas neturtinės žalos atlyginimas, visos jos atlyginimo taisyklės yra numatomos civilinėje teisėje ir tokiu būdu civilinė teisė tampa pagrindinė priemonė darbo teisėje atlyginant patirtą neturtinę žalą. Turint omenyje tai, kad vadovaujantis Civilinio kodekso 1.1 straipsnio 3 dalimi Civilinio kodekso normos taikomos darbo santykiams tiek, kiek jų nereglamentuoja specialūs įstatymai, Darbo kodeksas šiuo atveju leidžia civilinės teisės normomis nustatyti neturtinės žalos atlyginimo dydį, tačiau pati pareiga darbo šalims atlyginti neturtinę žalą kyla iš Darbo kodekso 250 straipsnio.

Minėtina, kad neturtinės žalos instituto reglamentavimas darbo teisėje yra žinomas ir kitose valstybėse. Štai Rusijos darbo kodekse neturtinės žalos (moralinės) sąvoka yra minima 3, 21, 22, 237, 394 straipsniuose numatant darbuotojui teisę reikalauti

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. I.Ž. v. UAB „Ranga IV“ Nr. 3K-3-450/2006, t.p. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 04 d. nutartis c. b. A.K. ieškinį v. AB „Vievio paukštynas“ Nr. 3K-3-10/2006

³³ RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijoje ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 32.

neturtinės žalos atlyginimo. Rusijos Darbo kodekso bendroji norma, numatanti neturtinės žalos atlyginimą įtvirtinta 237 straipsnyje, pagal kurį darbdavys darbuotojui sumoka piniginę kompensaciją, nustatomą darbo sutarties šalių susitarimu, o kilus ginčui tarp šalių, neturtinės žalos atlyginimo klausimą sprendžia teismas.³⁴ Kituose Rusijos darbo kodekso straipsniuose yra detalizuojama už kokių teisių pažeidimus darbuotojas galintis reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, tie atvejai bus aptarti analizuojant darbuotojui atlygintą neturtinę žalą. Tuo tarpu Prancūzijos darbo kodekse tiesiogiai nėra įtvirtinamas ne tik neturtinės žalos atlyginimas darbo šalims, bet ir apskritai nėra reglamentuota darbuotojų materialinė atsakomybė, visa tai paliekant civilinei teisei. Tačiau, žinant faktą, kad Prancūzijoje atskirai nėra išskiriama neturtinė žala kaip savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas, o neturtinė žala yra priteisiama tais atvejais, kai jos buvimas įrodytas, galime išvelgti tam tikrų atvejų, kuomet darbuotojas gali tikėtis, kad darbo santykiuose pažeidus jo neturtines teises, jam bus atlyginta patirta neturtinė žala. Prancūzijos darbo kodekse numatoma, kad darbdavys turi užtikrinti diskriminacijos nebuvimą, o už šio imperatyvaus reikalavimo pažeidimą, numatoma darbdavio atsakomybė, taip pat Prancūzijos darbo kodekse nurodoma, kad neteisėtai atleidus darbuotoją, jam turi būti atlyginta visa jo patirta žala.³⁵ Pagal Prancūzijoje galiojantį reglamentavimą neturtinė žala yra atlyginama ne tik esant tam tikriems išgyvenimams, bet ir tiesiog ginant savo neturtines teises, kurios yra detalizuojamos Prancūzijos civiliniame kodekse, todėl galime preziumuoti, kad už anksčiau minėtų veiksmų buvimą darbuotojas galėtų reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Vis dėlto, Prancūzijoje laikomasi tokios pozicijos, kad atleidus darbuotoją dėl jo politinių pažiūrų, kilmės ar kitų panašių motyvų, toks atleidimo pagrindas yra negaliojantis ir darbuotojui yra suteikiama teisė grįžti į darbą, jei jis to nori. Darbuotojui nepanorėjus grįžti į darbą, jam yra išmokama šešių mėnesių atlyginimo dydžio piniginei kompensacija, nepriklausomai nuo to, ar dėl atleidimo buvo patirta tam tikrų turtinių ar neturtinių praradimų.³⁶

---

³⁴ Rusijos Federacijos darbo kodeksas, [Interaktyvus]; [Žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/tkrf/14_50.html#p3497>

³⁵ Prancūzijos darbo kodeksas, [Interaktyvus]; [Žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=65E79C0DDC3AF2C11D29A2EEB02DD11D.tp&idSectionTA=LEGISCTA000006177834&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20101219>>

³⁶ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 108.

Europos ministrų Tarybos komiteto Rezoliucijoje Nr. 75(7) „Dėl fizinės žalos ir mirties nuostolių kompensavimo“³⁷ nėra tiesiogiai konkrečiai nurodyta darbo sutarties šalių pareiga atlyginti neturtinę žalą. Tačiau vertinant Europos Bendrijos steigimo sutarties³⁸ 39 straipsnį, kuriame numatomas reikalavimas, draudžiantis diskriminuoti darbuotojus dėl įdarbinimo, darbo užmokesčio, kitų darbo ir užimtumo sąlygų, negalėtume paneigti, kad šios nuostatos yra glaudžiai susijusios su neturtinės žalos atlyginimo reikalavimais. Nors Europos Bendrijos teisės nuostatos neturtinės žalos atlyginimo klausimo tiesiogiai nereguliuoja ir joks Europos Bendrijos pirminės ar antrinės teisės aktas nenustato neturtinės žalos atlyginimo sąlygų, vis dėlto neturtinės žalos atlyginimą galima vertinti palankesniu nacionalinės teisės taikymu.³⁹ Manytina, kad Lietuvoje įtvirtinus neturtinės žalos atlyginimą darbo sutarties šalims įgyvendinta 1991 m. spalio 14 d. Tarybos direktyvos „Dėl darbdavio pareigos informuoti darbuotojus apie galiojančias sutarties arba darbo santykių sąlygas“ 7 straipsnio nuostata, pagal kurią valstybės narės gali taikyti darbuotojams palankesnius susitarimus. Be to, Lietuvoje įtvirtinus neturtinės žalos atlyginimą abiem darbo sutarties šalims yra įgyvendinamas lygiateisiškumo principas.

Darbo kodekso 250 straipsnis numato neturtinės žalos atlyginimą darbo sutarties šalims. Kyla klausimas dėl neturtinės žalos atlyginimo asmenims, siekiantiems sudaryti darbo sutartį, t.y. darbuotojais siekiantiems tapti asmenims. Vienas iš darbo teisės principų yra nediskriminavimo principas, kuris yra įtvirtintas Darbo kodekso 2 straipsnio 1 dalies 4 punkte, Tarptautinės darbo organizacijos konvencijoje Nr. 111 „Dėl diskriminacijos darbo ir profesinės veiklos srityje“⁴⁰, Europos Bendrijos steigimo sutarties 39 straipsnyje. Šis principas itin aktualus į darbą priimamiems asmenims, kadangi jiems kyla didžiausia rizika patirti šio principo pažeidimus. Kaip jau minėta šio principo pažeidimas galimai galėtų sukelti neturtinės žalos, tačiau neturtinės žalos atlyginimas numatytas tik darbo santykių šalims, t.y. darbuotojams ir darbdaviams. Šioje vietoje turėtume sutikti su doc. Tomo Davulio nuomone, kurio manymu, neturtinės žalos atlyginimas turėtų būti taikomas ir asmenims, kurie tik siekia tapti darbuotojais.⁴¹ Šią

³⁷ Council of Europe. Compensation for Physical Injury of Death. Resolution Nr. (75) 7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 March 1975. Strasbourg, 1975. <http://www.coe.int/>

³⁸ Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2.

³⁹ RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijoje ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 32.

⁴⁰ Valstybės žinios, 1996, Nr. 28-677.

⁴¹ DAVULIS, T. *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. p. 223.

mintį patvirtina ir Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas⁴², kuriame pasisakoma, kad dėl patirtos žalos, kuri nėra turtinė žala, diskriminuojamas darbuotojas turi teisę reikalauti atitinkamos piniginės kompensacijos (paminėtina, kad byloje nagrinėjamas būtent atsisakymas priimti asmenį į darbą). Tokios pat nuomonės buvo ir Vilniaus apygardos teismas, kai byloje dėl diskriminacijos etniniu pagrindu ieškovei priteisė neturtinės žalos už tai, kad buvo atsisakyta priimti ją į darbą dėl to, kad ji buvusi romų tautybės. Teismas pasisakė, kad darbuotojų, neteisėtai ir nepagrįstai atleistų iš darbo, ir asmenų, kurie neteisėtai ir nepagrįstai nepriimti į darbą, teisinė ir faktinė padėtis beveik tapati – jie praranda galimybę dirbti ir gauti iš to pajamų. Būtent tokiais motyvais remiantis buvo grindžiama ir neturtinės žalos atlyginimas.⁴³

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors Lietuvos darbo teisėje ir nėra detalizuojama pati neturtinės žalos atlyginimo tvarka, bet yra aiškiai nurodoma, kad tiek darbuotojai, tiek ir darbdaviai, o pagal nediskriminavimo principo aiškinimą taip pat ir darbuotojais siekiantys tapti asmenys gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, vadovaudamiesi Darbo kodekso nuostata. Kadangi yra žinoma, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais, tai darbo santykių šalys pagrįstai gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, nukentėjusiai šaliai beliktų tik pateikti atitinkamus įrodymus, pagrindžiančius neturtinės žalos mastą.

Vertinant neturtinės žalos ypatumus civilinėje ir darbo teisėje bei lyginant šių institutų reglamentavimą kitose valstybėse pastebėtina, kad Lietuvos darbo teisė savarankiškai nereglementuoja neturtinės žalos atlyginimo tvarkos, tai palikdama civilinei teisei, tačiau išsamesnio neturtinės žalos reglamentavimo nerasime ir kitose aptariamose valstybėse. Neturtinės žalos detalizavimas yra civilinės teisės ir teismų reikalas. Vis dėlto, tai nesumenkina šio instituto svarbos darbo santykių šalių atžvilgiu, ypač Lietuvoje, kur neturtinė žala atlyginama išimtinai tik įstatymų numatytais atvejais. Esminis neturtinės žalos ypatumas Lietuvos darbo teisėje lyginant su kitomis aptartomis valstybėmis yra tas, kad Lietuvos darbo teisėje numatomas neturtinės žalos atlyginimas abiemis darbo sutarties šalims, ne tik darbuotojui, bet ir darbdaviui. Tokio neturtinės žalos reglamentavimo darbo teisėje nerastume Rusijoje, kurioje numatytas tik neturtinės žalos atlyginimas darbuotojams, taip pat ir Prancūzijoje, kur neturtinės žalos atlyginimas yra plačiai taikomas, tačiau tikslaus reglamentavimo nėra, tai paliekant teismams.

---

⁴² Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Susanne Bulicke v. Deutsche Büroservice GmbH* Nr. C-246/09

⁴³ Vilniaus apygardos teismo 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis c.b. S. M. v. UAB „Disona“ Nr. 2A-1020-464/2008

2. Neturtinės žalos atlyginimo sąlygos

Neturtinė žala yra savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas, kuris yra sietinas su materialine darbo teisinių santykių šalių atsakomybe.⁴⁴ Kaip ir materialinės atsakomybės pagal darbo teisę atveju, taip ir neturtinės žalos kompensavimo atveju, vien tik tam tikros teisės ar vertybės pažeidimas nebus laikomas žalos atsiradimo pagrindu, kadangi tam, kad būtų padaryta neturtinė žala, turi būti išpildytos visos civilinės atsakomybės sąlygos.⁴⁵ O siekiant, kad neturtinė žala būtų atlyginama pagal darbo teisės normas dar yra reikalingos ir specialiosios materialinės atsakomybės sąlygos – pažeidėjas ir nukentėjusioji šalis turi būti susiję darbo santykiais, taip pat neturtinės žalos atsiradimas turi būti susijęs su darbine veikla.

2.1. Bendrosios sąlygos

Žala. Pats žodis žala yra suvokiamas kaip tam tikro objekto pakenkimas, neigiamas poveikis jam, kuris pasireiškia to objekto ekonominės vertės sumažėjimu, jo kokybinių savybių praradimu, visišku objekto sunaikinimu.⁴⁶ Kaip jau buvo konstatuota anksčiau, žala gali būti turtinė ir neturtinė. Be abejo, mums aktualios neturtinės žalos padarymo faktas yra sunkiau įrodomas, kadangi dažniausiai tai yra susiję su dvasiniais išgyvenimais ir bene kiekvienu atveju reikia vertinti individualias nukentėjusiojo savybes. Neturtinė žala yra neapčiuopiamas dalykas ir praktiškai neįmanoma jos išmatuoti. Kaip teigia socialinių mokslų daktarė Renata Volodko, neturtinės žalos padarymo faktą gal ir gali parodyti tokie išoriniai požymiai kaip žmogaus depresija, gyvenimo džiaugsmo praradimas, ašaros, pesimizmas, tam tikros fobijos,⁴⁷ tačiau kiekviena asmenybė yra kitokia ir savaip reaguoja į tapačias situacijas, todėl toks vertinimas nebūtų labai objektyvus žmonių, neparodančių savo emocijų visuomenei, atžvilgiu. Kaip jau aptarėme anksčiau pagal bendras taisykles neturtinės žalos buvimas nėra preziumuojamas ir ieškovas turi įrodyti jos atsiradimą arba, kitaip tariant, pagrįsti neturtinės žalos realumą. Neturtinės žalos buvimas gali būti įrodinėjamas įvairiomis priemonėmis (rašytiniai įrodymai, ekspertų išvados, liudytojų parodymai, šalių paaiškinimai ir kt.). Teisinėje

---

⁴⁴ MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 360.

⁴⁵ RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijoje ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 34.

⁴⁶ *Ibidem*, 44, p. 361.

⁴⁷ VOLODKO, R. Neturtinės žalos identifikavimo ir įrodinėjimo problemos/*Justitia*, 2008, Nr. 2 (68), p. 26.

literatūroje išsakoma nuomonė, kad neturtinei žalai įrodinėti teisme derėtų pasitelkti specialistus (psichologus, psichiatrus, kitus medikus), kad būtų objektyviai įrodytas neturtinės žalos buvimo faktas. Ši nuomonė yra grindžiama tuo, kad būtent atitinkamos srities specialistai, kasdien susiduriantys su įvairiai pasireiškiančiomis žmogaus kančiomis, galėtų patikimai ir objektyviai konstatuoti vienokių ar kitokių fiziologinių ar psichologinių individo sveikatos pakitimų egzistavimą, gilumą, skausmo ir išgyvenimų mastą, trukmę bei tokiu būdu padėtų teismui nustatyti realią neturtinę žalą.⁴⁸ Ši siūlymą turėtume vertinti dvejopai, nors šis sumanymas iš tiesų pasiteisintų, kadangi nagrinėjant bylą dėl neturtinės žalos atlyginimo dažniausiai vien tik teisinių žinių nepakanka, bet turėtume prisiminti ir darbo bylų nagrinėjimui nustatytus specialius terminus, kurie yra daug trumpesni nei įprastinėms civilinėms byloms. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁴⁹ (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 413 straipsnį pasirengimas darbo bylą nagrinėti teisme turi būti baigtas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo ieškinio priėmimo dienos, o pati byla turi būti išnagrinėta ne vėliau kaip per 30 dienų nuo dienos, kurią buvo baigta pasirengti ją nagrinėti teisme. Manytina, kad pasitelkus į pagalbą specialistus šie terminai būtų gerokai vilkinami.

Žala padaroma neteisėta veika. Ši sąlyga, reikalinga atsirasti tiek turtinei, tiek neturtinei žalai. Ji suprantama kaip prigimtinės teisės normų pažeidimas arba tam tikri neteisėti veiksmai. Civilinio kodekso komentaro autoriai analizuodami 6.246 straipsnį nurodo, kad ši sąlyga yra būtina. Be to, neteisėtumas nėra preziumuojamas ir ieškovas privalantis jį įrodyti. Neteisėtumas gali pasireikšti dvejopai – neteisėtais aktyviais veiksmais (veikimu) arba neteisėtu pasyviu elgesiu (neveikimu). Neveikimas yra neteisėtas elgesys tik tuo atveju, jeigu asmuo turėjo pareigą veikti, bet jos nevykdė dėl nepateisinamų priežasčių.⁵⁰ Darbo kodekso komentaro autoriai atitinkamai apibrėžia, kad darbdavio ar darbuotojo neveikimas gali būti pripažintas neteisėtu, kai esant tam tikroms aplinkybėms jis įpareigotas atlikti reikiamus veiksmus, sudaryti sąlygas, būtinas saugiai ir tinkamai atlikti darbo pareigas.⁵¹ Kalbant konkrečiai apie darbo teisinius santykius veiksmų neteisėtumas gali pasireikšti įvairiomis formomis, tai gali būti Darbo kodekso, kitų įstatymų, poįstatyminių ar lokalinių norminių aktų, taip pat darbo sutarties ar kolektyvinės sutarties pažeidimas, kuris sukelia tam tikrus

⁴⁸ VOLODKO, R. Neturtinės žalos identifikavimo ir įrodinėjimo problemos/*Justitia*, 2008, Nr. 2 (68), p. 27.

⁴⁹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁵⁰ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. p. 343.

⁵¹ NEKROŠIUS, I. et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai*. Vilnius: Justitia, 2004. II t. p. 357.

neigiamus pakitimus vienos iš darbo santykių šalies gyvenime. Tokie pažeidimai gali būti susiję su įvairiais darbo teisės institutais, pvz. darbo užmokesčio mokėjimas, pažeidžiant įstatymų nustatytus reikalavimus, neteisėtas atleidimas iš darbo, drausminės nuobaudos skyrimas ir pan. Pažymėtina ir tai, kad net nustačius neteisėtą darbdavio veiksmą darbuotojo atžvilgiu, neturtinė žala nebus preziumuojama, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju, reikės įvertinti ir tai, ar iš tikrųjų buvo padaryta tam tikra žala asmeniui, t.y. bus vertinama pagal individualius kriterijus asmens patiriami neigiami patyrimai, būtent dėl to konkretaus neteisėto veiksmo atlikimo.

Pabrėžtina, kad atsakomybė nekyla ir žala neatlyginama tuo atveju, jeigu ji yra padaroma teisėta veika. Teisinėje literatūroje kaip pagrindinės aplinkybės, šalinančios veikos neteisėtumą yra išskiriamos – nenugalima jėga (*force majeure*), būtinasis reikalingumas ir būtinoji gintis.

Nenugalima jėga suvokiama kaip nenumatytas, neišvengiamas išorinis įvykis⁵², kurio atsiradimo asmuo negalėjo numatyti ar kontroliuoti. Dažniausiai kaip nenugalima jėga traktuojami gamtos reiškiniai, stichinės nelaimės (audros, potvyniai, žemės drebėjimas, žaibo sukelti gaisrai)⁵³ taip pat su socialiniais reiškiniais susijusios aplinkybės (karai, masiniai neramumai, riaušės ir kt.). Šios aplinkybės buvimas lemia atleidimą nuo atsakomybės dėl negalėjimo numatyti tų įvykių ir neturėjimo galimybės jų išvengti.

Kita aplinkybė, šalinanti veikos neteisėtumą yra būtinasis reikalingumas, kuris yra suvokiamas kaip veikla, kuria asmuo padaro žalos dėl to, kad siekia pašalinti didesnę pavojų, didesnės žalos atsiradimą nukentėjusiajam ar kitiems asmenims.⁵⁴ Būtinasis reikalingumas pripažįstamas teisėtu tuo atveju, jei buvo kilęs realus pavojus, kuris buvo neišvengiamas ir nepašalinamas kitomis priemonėmis, be to, padarytoji žala turi būti mažesnė negu išvengtoji.

Būtinoji gintis – dar viena aplinkybė, šalinanti veikos neteisėtumą. Kalbant apie šią aplinkybę, svarbiausia, kad ji atitiktų pagrindinius požymius, t.y. užpuolimu arba kėsinimusi siekiama pažeisti svarbius interesus, užpuolimas arba kėsinimasis yra realus ir neišvengiamas, tie veiksmai neteisėti, o gynyba atitinkanti kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą.

---

⁵² MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. p. 249.

⁵³ NEKROŠIUS, I. *et al. Darbo teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. p. 351.

⁵⁴ MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 362.

Pažymėtina, kad paprastai žala, kuri padaroma teisėta veika yra neatlyginama, tačiau kalbant konkrečiai apie neturtinės žalos atlyginimą, šias aplinkybes reikėtų vertinti kiek atsargiau ir teismui priimant sprendimą konkrečiu atveju atsižvelgti į faktinę situaciją, kadangi neturtinės žalos nustatymas kiekvienu atveju yra fakto klausimas.

Priežastinis neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo ryšys. Tai reiškia, kad tarp šių dviejų reiškinių turi būti tiesioginė arba lemiama sąsaja. Analizuojant priežastinį ryšį nustatoma, dėl kieno veikos ir kokio dydžio atsirado žala. Priežastinio ryšio nustatymas leidžia nustatyti atsakomybės ribas, todėl šios sąlygos nustatymas turi būti atliekamas itin atsakingai, kadangi vienais atvejais atsakomybės ribos bus neprotingai išplėstos, o kitais atvejais – be pagrindo susiaurintos.⁵⁵ Kalbant konkrečiai apie priežastinį ryšį darbo teisėje nustatinėjant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgta į žalą padariusio asmens kaltę, įvertintas priežastinis ryšys tarp darbdavio veiksmų (neveikimo), jo pareigos užtikrinti saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas vykdymo aspektu bei kilusių neigiamų pasekmių. Darbdavio pareiga yra sudaryti darbuotojams saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas visais su darbu susijusiais aspektais. Kai ne visi saugos reikalavimai įvykdomi, turi būti vertinama, kiek jie objektyviai buvo žalos atsiradimo priežastis ir lėmė neigiamas pasekmes. Pagal suformuotą teismų praktiką⁵⁶ dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo teismai atsižvelgia į darbdavio veiksmus, kurie nors minimaliai turi įtakos šios žalos atsiradimui. Priežastiniam ryšiui įrodyti reikalinga nustatyti, kad asmuo turėjo teisinę pareigą, ta pareiga buvo pažeista ir pažeidimu buvo padaryta žala, be to, nėra kitų pašalinių aplinkybių, galėjusių nutraukti priežastinio ryšio grandinę.⁵⁷

Tuo atveju, kai veika padaroma vieno asmens, nustatyti priežastinį ryšį nėra labai sudėtinga, sunkiau būna tada, kai žala atsiranda dėl įvairių priežasčių, tik kitiems asmenims sudarius tam tikras aplinkybes.⁵⁸ Tokiu atveju atsiranda netiesioginis arba kitaip vadinamas tarpinis priežastinis ryšys. Netiesioginis ryšys nebūtinai sukelia žalą, o yra tik sąlyga jai padaryti. Šiuo atveju žalos padarymas turi atsitiktinį pobūdį (neužrakinus sandėlio, prekės nebūtinai išsvagiamos; jei nesilaikoma darbo saugos

---

⁵⁵ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008. p. 205.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 26 d. nutartis c. b. *M. J. v. V. Č.*, Nr. 3K-7-159/2005;

⁵⁷ NEKROŠIUS, I. *et al. Darbo teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. p. 353.

⁵⁸ MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 363.

taisyklių, darbuotojai ne visada sužalojami, ir pan.). Netiesioginis (tarpinis) ryšys yra teisiškai reikšmingas, pakankamas materialinei atsakomybei atsirasti tada, kai norminiai teisės aktai ne tik nurodo tam tikras subjekto darbo pareigas, bet ir nustato, esant kitoms materialinės atsakomybės sąlygoms, materialinę atsakomybę už padarytą žalą.⁵⁹ Pagal Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą kaip civilinės atsakomybės pagrindu pripažįstamas ir netiesioginis priežastinis ryšys, reiškiantis, kad neteisėti veiksmai (neveikimas) nelėmė, bet pakankamu laipsniu turėjo įtakos žalos atsiradimui.⁶⁰ Tuo atveju, jeigu asmens padarytas pažeidimas sukelia tik abstrakčią neigiamų padarinių galimybę, galima išvelgti esant atsitiktinį ryšį, kurio nepakaktų atsirasti materialinei atsakomybei, vadinasi ir neturtinė žala nebūtų atlyginama. Paminėtina, kad teisės doktrinoje yra skiriama nemažai priežastinio ryšio teorijų, kurių dėka nustatoma, ar už visų veiksmų sukeltus žalingus padarinius privalo atsakyti vykdytojas. Lietuvoje įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina, kuri leidžia teismui konkrečioje atsitiktinėje ieškovo ir atsakovo interesus bei į kitas reikšmingas aplinkybes.

Kaltė. Remiantis Civilinio kodekso 6.248 straipsnio 3 dalimi asmuo laikomas kaltu, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę ir kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Šia norma yra įtvirtinama objektyvioji kaltės samprata. Tuo tarpu Darbo kodekso komentare nurodyta, kad kaltė, kaip ir kitos materialinės atsakomybės sąlygos, nustatoma pažeidimo padarymo metu, todėl svarbu išsiaiškinti, ar pažeidėjas tuo metu suvokė savo veiką ir jos padarinius.⁶¹ Jei asmuo dėl tam tikrų subjektyvių psichinių priežasčių galėtų būti pripažintas neveiksniu, jis net negalėtų būti materialinės atsakomybės subjektu apskritai ir materialinė atsakomybė jam nebūtų taikoma. Tomas Bagdanskis nesutinka su tokia nuomone, teigdamas, kad tai yra subjektyvus kaltės suvokimas, kuris yra taikomas administracinėje ir baudžiamojoje teisėje.⁶² Vis tik, manytina, kad Darbo kodekso komentaro autoriai pateikdami tokį kaltės išaiškinimą darbo teisėje neteigia, kad darbo teisėje kaltė suvokiama subjektyviai, tuo tik norima pasakyti, kad nustatinėjant pažeidėjo kaltę reikia įvertinti, ar pažeidėjas apskritai galintis būti materialinės atsakomybės subjektu, o paties pažeidėjo požiūris į savo veiksmus nėra reikšmingas. Manytina, kad

⁵⁹ NEKROŠIUS, Ipolitas, et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai*. Vilnius: Justitia, 2004. II t. p. 358.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis c. b. L. K. ir V. K. v. „Lietuvos geležinkeliai“ Nr. 3K-3-476/2008;

⁶¹ *Ibidem* 59, p. 359.

⁶² BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008. p. 214.

darbo teisėje, kaip ir civilinėje teisėje galioja objektyvios kaltės samprata, pagal kurią nustatant asmens kaltumą remiamasi ne jo psichologine būkle, o įvertinant tą asmenį pagal apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartą.⁶³ Pagal tokį supratimą asmuo pripažįstamas kaltu, jeigu jo elgesys neatitinka tam tikrų elgesio standartų, įtvirtintų įstatymuose ar kituose teisės aktuose.

Vertinant neturtinės žalos atsiradimą, praktiškai svarbus vaidmuo tenka ir bendrajam teisės teorijos kaltės skirstymui į tyčią ir neatsargumą. Tyčia yra laikomas toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai kilti. Neatsargumas yra skirstomas į didelį neatsargumą, kuomet asmuo nesilaiko elementariausių rūpestingumo taisyklių, ir paprastą neatsargumą, kai yra pažeidžiamos rūpestingumo, atidumo taisyklės. Kaltės forma paprastai reikšminga tik dėl atsakomybės dydžio sumažinimo, atleidimo nuo atsakomybės, taip pat sprendžiant atsakomybės ribojimo klausimus. Teisės literatūroje išsakoma nuomonė, kad sprendžiant dėl darbo teisių gynimo būdų taikymo, esant neteisėtų veiksmų faktui, kaltės klausimas ne visada svarbus.⁶⁴ Manytina, kad šis teiginys galėtų būtų grindžiamas Civilinio kodekso 6.264 straipsniu, kuris numato, kad samdantis darbuotojus asmuo privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių savo darbines pareigas, kaltės. Darbdavio kaltė paprastai preziumuojama. Kitaip yra, kai pažeidėjas yra darbuotojas: paprastai jo kalte privalo įrodyti darbdavys. Pagal įsigalėjusią teismų praktiką išimtiniais atvejais ir darbuotojo kaltė yra preziumuojama, tai yra, jis laikomas kaltu, kol įrodo savo nekaltumą.⁶⁵

Aptarus visas bendrąsias civilinės bei materialinės atsakomybės sąlygas, akivaizdu, kad tiek civilinėje, tiek materialinėje atsakomybėje šios sąlygos yra suprantamos vienodai. Derėtų paminėti, kad tokių pat sąlygų yra reikalaujama ne tik Lietuvoje, bet ir kitose valstybėse. Štai Rusijoje siekiant gauti kompensaciją už neturtinę žalą reikalinga, kad kaltų tam tikros kančios, t.y. turi atsirasti neturtinė žala kaip neturtinių ar turtinių vertybių pažeidimo pasekmė, taip pat turi būti nustatyti žalos sukėlėjo neteisėti veiksmai ar neveikimas, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos atsiradimo bei žalos sukėlėjo kaltė.⁶⁶ Kadangi Rusijoje visos bendrosios sąlygos yra tapačios su reikalaujamomis Lietuvoje, jos plačiau analizuojamos nebus.

⁶³ MIKELĖNAS, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. p. 359.

⁶⁴ RAVLUŠEVIČIUS, P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijoje ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, 2007, Nr. 5(95), p. 35.

⁶⁵ NEKROŠIUS, I, et al. *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai*. Vilnius: Justitia, 2004. II t. p. 359.

⁶⁶ ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М. *Компенсация морального вреда. Анализ законодательства и судебной практики*. Москва, 2000. p.90.

Prancūzijoje esminėmis civilinės atsakomybės sąlygomis, lemiančiomis civilinės atsakomybės taikymą, yra kaltė, žala ir priežastinis ryšys. Prancūzijoje neteisėti veiksmai nėra viena iš būtinųjų sąlygų, reikalingų tiek turtinei, tiek neturtinei žalai atlyginti. Čia veiksmų neteisėtumas vertinamas kaip vienas iš kaltės aspektų, o kiekvienos žalos atlyginimo pagrindas yra pats žalos padarymo faktas, kuris nustatomas pagal teismų praktikos suformuotus teisiškai reikšmingus kriterijus.⁶⁷ Prancūzijoje veiksmų ar neveikimo neteisėtumas siejamas su dviem kitais kriterijais – kalte ir žala. Pagal šį neteisėto veiksmo modelį neteisėtu reikia pripažinti kiekvieną žalą sukėlusį asmens veikimą ar neveikimą, jeigu asmuo yra kaltas. Prancūzijos doktrinos ir teismų praktikos požiūriu neteisėtumas yra kaltės elementas.⁶⁸ Vis dėlto, Prancūzijoje taip pat reikalaujama, kad kaltų visos paminėtos civilinės atsakomybės sąlygos.

Be viso to dar svarbu paminėti ir tai, kad Europos Teisingumo Teismas sprenddamas bylas dėl žalos (tiek turtinės, tiek neturtinės) atlyginimo, visų pirma įvertina visų jau anksčiau aptartų sąlygų buvimą. Pagal Europos Teisingumo Teismo praktiką, neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys yra būtinos sąlygos atsakomybei atsirasti. Visos šios sąlygos yra kumuliatyvios. Vienos jų nebuvimo pakanka, kad ieškinys dėl žalos atlyginimo būtų atmestas.⁶⁹ Tiesa, Europos Teisingumo teismas vertindamas ieškinius dėl žalos atlyginimo kaltės kaip būtinosios atsakomybės sąlygos nemini. Tačiau pagal Lietuvoje galiojantį reglamentavimą kaltė taip pat ne visais atvejais yra privaloma, be to, kaltė vienintelė iš būtinųjų sąlygų, kuri paprastai pažeidėjui yra preziumuojama.

2.2. Specialiosios sąlygos

Siekiant, kad neturtinė žala būtų atlyginama pagal darbo teisę, t.y. kad jos atlyginimas būtų grindžiamas būtent Darbo kodekso normomis, be jau aptartųjų sąlygų, kurios turi sudaryti visetą, dar reikalingos specialiosios sąlygos, kurių dėka yra atibojama civilinė atsakomybė nuo materialinės atsakomybės. Specialiomis sąlygomis yra laikoma: nukentėjusi šalis su pažeidėju turi būti susiję darbo santykiais ir neturtinė žala turi

---

⁶⁷ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008. p. 94.

⁶⁸ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. p. 124.

⁶⁹ ETT 1987 m. gruodžio 16 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Delauche prieš Komisiją*, 111/86, 1998 m. rugsėjo 16 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimo *Rasmussen prieš Komisiją*, T-234/97, 2004 m. liepos 6 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimo *Huygens prieš Komisiją*, T-281/01, ETT 2010 m. gegužės 11 d, Teisingumo Teismo sprendimas *Fotios Nanopoulos prieš Komisiją*, byloje F-30/08

atsirasti dėl darbinės veiklos. Priešingu atveju, neturtinė žala neturėtų nieko bendro su šalių darbo santykiais ir todėl būtų taikoma civilinė deliktinė atsakomybė.⁷⁰

Darbo santykiai tarp nukentėjusios šalies ir pažeidėjo. Ši sąlyga apima du teisiškai reikšmingus aspektus: darbo teisinių santykių egzistavimą tarp šalių ir teisės pažeidimo padarymo laiką galiojant šiems santykiams.⁷¹ Organizuojant darbą, susiklosto daug įvairių visuomeninių santykių, tačiau teisiniais jie objektyviai yra pripažįstami, kai juos reguliuoja darbo teisė. Specifiniais darbo santykių požymiais, padedančiais juos atriboti nuo kitų rūšių teisinių santykių, laikytina tai, kad: 1) jie paprastai atsiranda darbo sutarties pagrindu; 2) jų subjektai gali būti tik darbuotojai ir darbdaviai; 3) darbuotojo teisių ir pareigų asmeninis pobūdis; 4) darbdavys privalo užtikrinti saugias ir sveikas darbo sąlygas; 5) darbdavio ir darbuotojo santykių atlygintinumas; 6) darbuotojų, kaip teisinių darbo santykių subjektų, teisinių pareigų turinį sudaro darbinė jų veikla; 7) atlikdami savo darbinės pareigas, darbuotojai privalo paklusti vidaus darbo tvarkai.⁷²

Materialinės atsakomybės, o kartu ir neturtinės žalos atlyginimo sąlyga, kad nukentėjusioji šalis su pažeidėju būtų susiję darbo santykiais iš esmės reiškia, kad tam tikras neteisėtas veiksmas turi būti atliktas būtent tų santykių egzistavimo metu, todėl mums svarbūs darbo santykių atsiradimo, galiojimo ir pasibaigimo momentai. Kaip žinia, darbo santykiai susiklosto esant tam tikram juridiniam faktui, kuris paprastai atsiranda pasirašius darbo sutartį. Darbo sutartis laikoma sudaryta (tai reiškia, jog susiklosto darbo santykiai), kai šalys susitarė dėl darbo sutarties sąlygų (Darbo kodekso 99 straipsnio 1 dalis). Darbo santykių pasibaigimas sietinas su tam tikrais pagrindais, t.y. darbo sutartis baigiasi, ją nutraukus, likvidavus darbdavį bei darbuotojui mirus (Darbo kodekso 124 straipsnis). Taikant neturtinės žalos atlyginimą svarbu, kad darbo santykiai būtų atsiradę ir galiotų pažeidimo padarymo momentu bei nebūtų pasibaigę jau minėtais pagrindais.

Paminėtina tai, kad padarius žalą galiojant darbo santykiams tarp nukentėjusiosios šalies ir pažeidėjo ir vėliau nutraukus šiuos santykius, atsakomybės pobūdis nepasikeičia. Jeigu neturtinė žala kiltų darbo santykių metu, tai net ir jiems pasibaigus, jos turėtų būti reguliuojamas pagal darbo teisės normas.

Žalos atsiradimas yra susijęs su darbo veikla. Žala, kuri padaroma vieno subjekto kitam, turi būti susijusi su darbinių pareigų vykdymu. Už žalą, kurią darbo santykių subjektai padaro kitai šaliai arba kitiems asmenims veiksmais, nesusijusiais su

⁷⁰ MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 363.

⁷¹ NEKROŠIUS, I. et al. *Darbo teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. p. 355.

⁷² TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2006. I t., p. 108.

darbo funkcijų vykdymu, nors ir darbo metu bei darbo vietoje, atsakomybė atsiras ne pagal darbo teisę, o pagal kitų teisės šakų normas. Darbinė veikla tiek praktikoje, tiek teorijoje yra suprantama kaip darbo pareigų, darbo funkcijų vykdymas. Paprastai darbo funkcijos apibrėžiamos darbo sutartyje, nurodant profesiją, specialybę, kvalifikaciją ar tam tikras pareigas (Darbo kodeksas 95 straipsnis). Vertinant šios sąlygos egzistavimą susiduriama su problemomis, kadangi tai nustatyti ne visada lengva. Šiuo atveju reikia analizuoti, ar neturtinė žala buvo padaryta darbo metu ir kartu, ar vykdant darbinę veiklą. Kadangi neturtinė žala darbo teisėje labai dažnai kyla dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo, galime vadovautis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu ir paanalizuoti pagal kokius požymius nelaimingas atsitikimas darbe sietinas su darbinių pareigų atlikimu. Taigi, pagal įstatymą įvykis turi įvykti draudėjo nustatytu darbo laiku dirbant darbo sutartyje sulygta darbą, už kurį mokamas darbo užmokestis, taip pat draudiminiu įvykiu yra pripažįstami ir tokie nelaimingi atsitikimai, kurie įvyksta nustatytų pertraukų metu, kuomet darbuotojas yra darbo vietoje arba įmonės teritorijoje. Be to, draudiminiu įvykiu yra laikomi ir tokie nelaimingi atsitikimai, kurie įvyksta pakeliui į darbą arba iš jo, taip pat atliekant visuomenines ar piliečio pareigas bei ieškant naujo darbo įspėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu. Nors visi šie atvejai yra laikomi draudiminiu įvykiu, dėl kurio pripažinimo yra išmokamos tam tikros piniginės kompensacijos, skirtos atlyginti darbuotojui patirtą turtinę žalą, tačiau galime preziumuoti, kad esant šioms sąlygoms ir darbuotojui patyrus neturtinę žalą, ji taip pat turėtų būti atlyginta, kadangi šie požymiai nusako, kas yra laikytina darbinių pareigų vykdymu. Kitaip tariant, paminėtieji požymiai yra tarsi orientyras nustatinėjant, ar tam tikras teisės pažeidimas padarytas dėl darbinės veiklos vykdymo.

Svarbiausias momentas vertinant, ar darbuotojas žalą padarė atlikdamas darbinės pareigas yra tas, kad darbuotojas darbo metu darbo funkcijų gali ir nevykdyti, ir priešingai, gali vykdyti darbo funkcijas ir ne darbo metu. Tuo atveju, jeigu darbuotojas savavališkai dirba sau (be darbdavio žinios), nelaimingas atsitikimas darbe nepripažintinas draudiminiu įvykiu ir darbdavio atsakomybė nekyla.⁷³

---

⁷³ NEKROŠIUS I. ir kt. *Darbo teisė*, Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008 m. p. 356.

3. Neturtinės žalos atlyginimas darbo teisės subjektams

Darbo kodekso 250 straipsnyje numatyta, kad tiek darbdavys, tiek ir darbuotojas turi teisę reikalauti atlyginti vienas kitam padarytą neturtinę žalą. Būtent todėl atskirai bus analizuojami šie neturtinės žalos kompensavimo atvejai, t.y. darbuotojui atlygintina neturtinė žala ir darbdaviui atlygintina neturtinė žala, be to, bus keliamas klausimas kam turi būti atlyginama neturtinė žala darbuotojo mirties atveju.

3.1. Neturtinės žalos atlyginimas darbuotojui

Apžvelgus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-2010 metais nagrinėtas bylas, kuriose buvo reikalaujama neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, atlyginimo, darytina išvada, kad neturtinės žalos reikalavimai darbo santykiuose pagrįsti yra dvejopo pobūdžio. Visų pirma, reikalaujama neturtinės žalos atlyginimo esant nelaimingiems atsitikimams darbe arba susirgus profesine liga, tokie neturtinės žalos reikalavimai yra grindžiami darbuotojo sveikatos sužalojimu, kas, kaip jau žinoma, ir yra laikytina neturtinės žalos kilimo pagrindu. Kiti reikalavimai, susiję su neteisėtu atleidimu iš darbo arba neteisėtos drausminės nuobaudos skyrimu. Būtent todėl išsamiau paanalizuosime šiuos neturtinės žalos atlyginimo atvejus.

3.1.1. Neturtinė žala dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo

Sveikatai padaryta žala (žmogaus kūno funkcijų sutrikdymas, socialinių, psichologinių, emocinių, dvasinių ryšių pažeidimas) pirmiausia turėtų būti suprantama kaip žmogaus patirta neturtinė žala. Sveikatos sužalojimas ar kitoks pakenkimas jai gali būti ir nesusijęs su nukentėjusio asmens turiniais nuostoliais, ypač tada, kai dėl sveikatos sužalojimo nesumažėja nukentėjusio asmens galimybė dirbti ir gauti pajamas.⁷⁴ Įvertinus, kad darbuotojui neturtinė žala kyla esant tam tikram sveikatos sužalojimui, būtina aptarti, koku būdu Lietuvoje reglamentuojamas darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas. Šis teisinis institutas yra gana sudėtingas, kadangi šios žalos atlyginimą nustatančios teisės normos turi ir privatų, ir viešą pobūdį.⁷⁵ Žala darbuotojo sveikatai gali būti atlyginama keliais skirtingais būdais. Pagal šiuo metu Lietuvoje galiojančią

---

⁷⁴ VERIKAS, A. *Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: Teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, 2007.

⁷⁵ VERIKAS A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema/ *Jurisprudencija*. Nr. 11 (89), 2006. p. 63.

reglamentavimą, darbuotojo sveikatai padaryta žala atlyginama vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu, Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinuoju įstatymu, Darbo kodeksu bei Civiliniu kodeksu. Visos šios normos numato, kad darbuotojo sveikatai atlygintina turtinė žala arba negautos pajamos, apie neturtinės žalos atlyginimą įstatyme nekalbama.

Turime tokią situaciją, kad esant sveikatos sužalojimui darbuotojui nekeliant didesnių sunkumų yra atlyginama patirta turtinė žala remiantis jau minėtais įstatymais. Analizuojant įstatymų normas, numatančias žalos atlyginimą už darbuotojo sveikatos sužalojimus, pastebėtina, kad esminis faktorius, lemiantis konkrečias normas, pagal kurias bus atlyginama žala darbuotojui yra tai, ar jis buvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Jeigu darbuotojas yra draustas šiuo draudimu, jam žala atlyginama pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, žinoma, jeigu nelaimingas atsitikimas darbe, dėl kurio kilo sveikatos sužalojimai, yra pripažintas draudiminiu įvykiu. Šioje vietoje kyla tam tikra dilema.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme (kaip beje ir Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinajame įstatyme) apskritai nėra numatytas darbuotojui padarytos neturtinės žalos atlyginimas, kadangi pagal šį įstatymą apdraustajam yra kompensuojami tik jo turtiniai praradimai ir tokia įstatymų leidėjo pozicija yra grindžiama šios socialinio draudimo rūšies specifika, kadangi jis yra skirtas tik kompensuoti prarastas pajamas apdraustajam asmeniui. Šiuo atveju negalėtume taikyti ir Civilinio kodekso 6.283 straipsnio 1 dalies nuostatų, kadangi to paties straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad šis straipsnis taikomas tik tuo atveju, kai nėra specialiųjų normų, reglamentuojančių žalos, padarytos sveikatos sužalojimu, atlyginimą.⁷⁶ Tačiau tokiu atveju kyla klausimas, ar tokiu būdu, tai yra dėl sveikatos sužalojimo neturtinę žalą patyrusiam apdraustam asmeniui tik iš dalies atlyginant jo patirtą žalą ir nekompensuojant patiriamos neturtinės žalos, nebūtų pažeidžiami teisingumo, protingumo bei lygiateisiškumo principai. Pagal Civilinio kodekso 6.283 straipsnio 4 dalies aiškinimą išeitu, kad asmenys neapdrausti socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų galėtų tikėtis neturtinės žalos atlyginimo, tuo tarpu daugumą sudarantys tokiu socialiniu draudimu apdrausti darbuotojai

---

⁷⁶ MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. p. 394.

tokios žalos kompensavimo nesulauktų ir Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 2 dalyje ir 6.283 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas visiško žalos atlyginimo principas jų atžvilgiu nebūtų realizuotas.⁷⁷

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁷⁸ aiškindamas Civilinio kodekso 6.283 straipsnio 1 ir 4 dalių santykį, konstatavo, kad jeigu darbuotojas buvo sužalotas dėl nelaimingo atsitikimo darbe dėl darbdavio kaltės ar neteko dalies ar viso darbingumo dėl profesinės ligos ir jam paskirta socialinio draudimo išmoka visiškai neatlygina patirtos žalos, likusią dalį bendraisiais pagrindais turi atlyginti darbdavys. Taigi teismų praktika formuojama taip, kad darbuotojo apdraudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka neatleidžia darbdavio nuo socialinio draudimo išmokomis neatlygintos žalos atlyginimo. Analogiškai, ko gero, reikia vertinti ir pačios neturtinės žalos atlyginimą šiais atvejais, t.y. nors įstatymas nenumato jos atlyginimo, bet bendrais pagrindais darbdavys vis tiek privalės atlyginti patirtą neturtinę žalą, kadangi neturtinės žalos atlyginimas darbo sutarties šalims yra įtvirtintas Darbo kodekso 250 straipsnyje.

Sutinkame su J. Maculevič nuomone, kad Darbo kodeksas yra pagrindinis norminis aktas, reglamentuojantis darbo santykius ir Civilinė teisė darbo santykiuose gali būti subsidiariai taikoma tik ta apimtimi, kurią leidžia Darbo kodeksas. Darbo kodekse įtvirtinta darbo šalių pareiga atlyginti viena kitai patirtą neturtinę žalą ir Darbo kodeksas neturtinės žalos atlyginimo nesieja su kitų įstatymų buvimu ar nebuvimu, tarp jų ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu.⁷⁹ Nepaneigsime, kad darbuotojui sužalojus sveikatą, atsiranda skirtingi turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo pagrindai, bet visumoje darbuotojui visa žala, kiek tai objektyviai įmanoma, yra atlyginama. Visuotinai pripažįstama, kad darbdaviui yra keliami aukštesni reikalavimai ir jo atsakomybei yra taikomi griežtesni atsakomybės standartai. Vis dėlto, esant tokiam teisiniam reglamentavimui, kuomet darbdavys moka atitinkamas socialinio draudimo įmokas, turėdamas pagrįstą lūkestį, kad kilus jo atsakomybės už darbuotojui padarytą žalą klausimui, jis bus atleistas nuo bet kokio žalos – tiek turtinės, tiek neturtinės

⁷⁷ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 144.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *T. Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė, AB Vilniaus gelžbetoninių konstrukcijų gamykla Nr. 3, AB „Markučiai“*, byla Nr. 3K-3-103/2005, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 26 d. nutartis c.b. *S.M. v. UAB Yazaky W. T. Lietuva*, byla Nr. 3K-3-129/2008

⁷⁹ MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 362.

– padengimo pareigos, teisės literatūroje keliamas klausimas, ar nederėtų funkcionuojančios valstybinio socialinio draudimo sistemos apskritai orientuoti ta linkme, kad būtų užtikrinimas ne tik turtinės žalos atlyginimas, bet ir neturtinės žalos kompensavimas.⁸⁰ Visiškai sutinkama su šia nuomone, nors darbdavys ir yra ekonomiškai pajėgesnė darbo santykių šalis, tačiau tai neturi suponuoti nuomonės, kad bet koku atveju darbdavys turintis prisiimti visą galimai kiliančią riziką. Jeigu jis imasi priemonių (apdrausdamas savo darbuotojus socialiniu draudimu ir mokėdamas už juos įmokas), kad įvykus tam tikram nelaimingam atsitikimui darbe, jam nekiltų atsakomybė, tačiau dėl įstatymų netobulumo, prievolė atlyginti darbuotojui neturtinę žalą vis tiek lieka, manytina, kad tokiu būdu būtų pažeidžiami protingumo ir teisingumo principai. Juo labiau, kad toks neturtinės žalos atlyginimo privalomas įtraukimas į socialinį draudimą reglamentuojančius įstatymus nelaikytinas utopiniu, kadangi taip jau yra kai kuriose užsienio jurisdikcijose (pavyzdžiui Italijoje).⁸¹

Rusijos darbo kodekso 184 straipsnyje, numatančiame garantijas ir kompensacijas darbuotojui dėl nelaimingo atsitikimo ir profesinių ligų, neturtinės žalos kompensavimas nėra įtvirtinimas, tik sakoma, kad darbuotojui turi būti sumokamas jo darbo užmokestis ir kitos papildomos išlaidos, susijusios su nelaimingu atsitikimu darbe ar profesine liga. 1998 m. liepos 24 d. įstatyme „Dėl privalomojo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų“ nurodoma, kad darbuotojui įvairaus pobūdžio žala, atsiradusi dėl nelaimingo atsitikimo darbe, išskyrus neturtinę žalą, yra atlyginama ne iš darbdavio lėšų, o iš socialinio draudimo fondo, kuriame darbdavys moka įmokas už savo darbuotojus.⁸² Tačiau kaip jau buvo minėta, Rusijos darbo teisėje yra numatyta neturtinės žalos atlyginimo reikalavimo teisė išimtinai tik darbuotojui, todėl pagal Rusijos darbo teisę, darbuotojo sveikatos sužalojimo atveju, neturtinę žalą darbuotojui taip pat kaip ir Lietuvoje atlygins darbdavys.

Prancūzijoje socialinės apsaugos kodekse⁸³ taip pat, kaip Rusijoje, sakoma, kad darbuotojui turi būti atlygintos visos išlaidos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar

---

⁸⁰ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 147.

⁸¹ *Ibidem*, 80.

⁸² ТОЛКУНОВА, В. Н., *Трудовое право: курс лекций*. Москва : Проспект, 2003. p. 246 psl.

⁸³ Prancūzijos socialinės apsaugos kodeksas, [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-19]. Prieiga per internetą <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=651C60B02DEA47E712E68AD2E49379B1_tpdj_o04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006185842&cidTexte=LEGITEXT000006073189&dateTexte=20101219>

profesinės ligos.⁸⁴ Kaip teigia Prancūzijos mokslininkas S. Galand-Carval Prancūzijoje darbuotojams nelaimingų atsitikimų darbe atveju yra išmokama kompensacija už patirtas išlaidas, kuri yra artima neturtinei žalai, tačiau apskritai darbuotojams nėra suteikiama teisė į neturtinės žalos atlyginimą nelaimingo atsitikimo darbe atveju. Vis dėlto išimtiniais atvejais darbuotojai gali reikalauti ir neturtinės žalos atlyginimo. Tokiais atvejais yra įvardijami tyčiniai darbdavio ar kitų darbuotojų veiksmai, dėl kurių įvyko nelaimingas atsitikimas darbe.⁸⁵ Taigi, kaip matome, įstatymų leidėjai nelinkę teisės normomis įtvirtinti neturtinės žalos atlyginimo darbuotojams nelaimingų atsitikimų ar profesinių ligų atvejais, tačiau tiek Rusijoje, tiek Prancūzijoje neturtinės žalos atlyginimas šiais atvejais seka iš sisteminio teisės normų aiškinimo, kadangi tiek vienoje valstybėje, tiek kitoje sveikata yra laikoma neturtine vertybe, už kurios pažeidimą turi būti atlyginama turtinė bei neturtinė žala. Be to, tokią pat išvadą galime padaryti ir įvertinę 1975 m. kovo 15 d. Europos Tarybos komiteto priimtą rezoliuciją Nr. (75)7, kurioje yra rekomenduota valstybėms – Europos Tarybos narėms – savo įstatymuose numatyti teisę į neturtinės žalos atlyginimą sužalojus sveikatą. Kadangi sveikatos sužalojimai darbo teisėje yra siejami su nelaimingais atsitikimais darbe, ko gero, siūlytinos įstatymų pataisos dėl neturtinės žalos kompensavimo iš socialinio draudimo fondo lėšų būtų nuoseklus ir ypatingai darbdavių laukiamas įstatymų leidėjo žingsnis.

3.1.2. Neturtinė žala, nesusijusi su sveikatos sužalojimu

Kita kategorija veiksnių, dėl kurių gali atsirasti neturtinė žala darbo teisiniuose santykiuose yra vadinamieji pergyvenimai ar kančios dėl tam tikrų neteisėtų veiksmų. Vis dėlto, žinant darbo teisinių santykių pobūdį, nepaneigsime, kad tokie veiksniai gali kilti gan dažnai. Galimos tokios hipotetinės situacijos, kad darbuotojas ims piktnaudžiauti ir reikalaus neturtinės žalos esant bet kokiam pažeidimui. Juo labiau, kad pagal Darbo kodekso 302 straipsnio 3 dalį darbuotojai darbo bylose dėl visų reikalavimų, kylančių iš darbo teisinių santykių, yra atleidžiami nuo žyminio mokesčio. Kaip žinia, paprastai ieškiniai dėl neturtinės žalos atlyginimo nepasižymi simbolinėmis sumomis, taigi žyminio

---

⁸⁴ Prancūzijos darbo kodeksas, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18] prieiga per internetą <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=65E79C0DDC3AF2C11D29A2EEB02DD11D.tp&djo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006177834&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20101219>

⁸⁵ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 97.

mokesčio netaikymas, tik dar labiau skatintų darbuotojus reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Vis dėlto, pagal Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą neturtinė žala dėl darbo santykių yra sviri tik tuo atveju, jeigu darbdavio neteisėti veiksmai susiję su kraštutinėmis teisinio poveikio priemonėmis darbuotojui. Be to, darbuotojo teisės gali būti ginamos ir kitomis gynimo priemonėmis (teisių pripažinimas, iki teisės pažeidimo buvusios padėties atkūrimas, pareigos atlikimas natūra ir kt.), neturtinės žalos atlyginimas taikomas tik tais atvejais, kai iš tiesų yra pagrindas manyti esant itin stipriems išgyvenimams, kuriuos, pasak teismo, gali sukelti kraštutinės priemonės, tokios kaip neteisėtas atleidimas iš darbo ar neteisėta drausminė nuobauda.⁸⁶

Turėtume aptarti darbo santykiuose dažniausiai pasitaikantį⁸⁷ neturtinės žalos reikalavimo atvejį, nesusijusį su sveikatos sužalojimu – neteisėtą atleidimą iš darbo.⁸⁸ Pabrėžtina, kad net ir nustačius, kad atleidimas iš darbo buvo neteisėtas, o reikalavimas pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu ir reikalavimas atlyginti dėl neteisėto atleidimo patirtą neturtinę žalą yra susiję, tačiau reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu patenkinimas savaime nelemia ir reikalavimo atlyginti dėl neteisėto atleidimo patirtą neturtinę žalą tenkinimo, ir priešingai – reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu atmetimas savaime nėra pagrindas atmesti reikalavimą atlyginti neturtinę žalą. Taigi reikalavimo pripažinti atleidimą iš darbo neteisėtu atmetimas neatima ieškovui (darbuotojui) teisės įrodinėti, kad darbdavys, atleisdamas jį iš darbo, elgėsi neteisėtai ir kad dėl jo neteisėtų veiksmų darbuotojas patyrė neturtinę žalą.⁸⁹ Vėlgį prieinama išvados, kad paties neteisėtumo fakto nustatymas nesuponuoja neturtinės žalos atlyginimo ir šiuo atveju turi būti išpildytos visos jau anksčiau aptartos materialinės atsakomybės (neturtinės žalos atlyginimo) sąlygos.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad neteisėto atleidimo atveju neturtinė žala atlyginama tais atvejais, kai atleidimo aplinkybės ir darbuotojo atleidimo pagrindas yra tokie, kurie pateisintų neturtinės žalos atlyginimą, nes kitomis darbuotojų teisių gynybos priemonėmis, tokiomis kaip turtinės žalos atlyginimas (kompensacija), pripažinimu atleidimą iš darbo neteisėtu ar grąžinimu į darbą,

---

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. I.Ž. v. UAB „Ranga IV“ Nr. 3K-3-450/2006, t.p. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 04 d. nutartis c. b. A.K. ieškinį v. AB „Vievio paukštynas“ Nr. 3K-3-10/2006

⁸⁷ Tokia išvada darytina apžvelgus 2006-2010 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas, dėl neturtinės žalos atlyginimo darbo santykiuose

⁸⁸ Turima omenyje ne tik neteisėtas atleidimas iš darbo, bet ir neteisėtas drausminės nuobaudos – atleidimas iš darbo, skyrimas.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 2 d. nutartis c.b. B. T. v. Ukmergės nestacionariųjų socialinių paslaugų centras Nr. 3K-3-37/2009

darbuotojui padaryta skriauda nėra teisingai atlyginama.⁹⁰ Aiškinant teismo formuojamą praktiką tam tikrais atvejais pakankamu pažeistų teisių gynimo būdu yra vien tam tikro veiksmo pripažinimas neteisėtu. Juo labiau, kad ir teismų praktikoje suformuluota, kad teisės pažeidimo pripažinimo faktas atskirais atvejais yra pakankama satisfakcija už patirtą skriaudą. Taigi, teisės pažeidimo pripažinimas yra savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas. Tai reiškia, kad ne visais atvejais tam, kad būtų apginta pažeista neturtinė teisė, priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas. Neturtinė žala priteisiama tuo atveju, kai nustatoma, jog teisės pažeidimo pripažinimo nepakanka pažeistai teisei apginti.⁹¹

Visa tai, kas išdėstyta patvirtina ir Europos Teisingumo Teismo sprendimai, pagal kuriuos ginčijamo akto panaikinimas yra tinkamas patirtos neturtinės žalos atlyginimas, nebent su panaikinto akto priėmimu susijusios aplinkybės buvo labai skaudžios suinteresuotajam asmeniui.⁹²

Rusijos Darbo kodekse neturtinės žalos atlyginimas darbuotojui yra įtvirtinamas 237 straipsnyje, čia nėra detalizuojama už kokius teisių pažeidimus galima neturtinės žalos kompensacija. Tačiau Rusijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 2004 gegužės 17 d. išaiškiniame Nr. 2 „Dėl Rusijos darbo kodekso taikymo teismuose“ buvo išaiškinta, kad remiantis Rusijos darbo kodekso 22 ir 237 straipsniais darbuotojas turi teisę reikalauti neturtinės žalos dėl bet kokio darbdavio neteisėto veikimo arba neveikimo, kuriais yra pažeidžiamos tam tikros darbuotojų teisės.⁹³ Be to, išsamiau paanalizavus Rusijos darbo kodekso nuostatas, pastebėtina, kad neturtinė žala įtvirtinta ir už konkrečius darbuotojo teisių pažeidimus: darbuotojo diskriminacija (3 straipsnis), neteisėtas atleidimas iš darbo ar neteisėtas perkėlimas (394 straipsnis). A.M. Erdelevskio nuomone Darbo kodekso 237 yra bendroji norma, kuria numatoma neturtinės žalos kompensacija darbuotojui, o kitos paminėtos normos yra perteklinės, kadangi darbuotojui, patyrusiam neturtinę žalą, dėl jose įtvirtintų teisių pažeidimo, ji vis tiek būtų atlygintina.⁹⁴ Kaip matyti iš Rusijos darbo kodekso nuostatų, neturtinės žalos atlyginimas darbuotojui už itin reikšmingus jo interesų pažeidimus yra įtvirtintas netgi atskirose normose, tačiau iš esmės

---

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 27 d. nutartis c.b. *V. S. v. Lietuvos kariuomenė*, byla Nr. 3K-3-204/2007

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 29 d. nutartis c. b. *A. G. v. UAB „Skuodo komunalinis ūkis“* Nr. 3K-3-400/2008;

⁹² Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *S. Tomas prieš Parlamentą* Nr. F-116/07.

⁹³ ДЗАРАСОВ, М. Ответственность в трудовом праве: учебное пособие// Эльбрусевич, Москва:2008. P. 64-66.

⁹⁴ ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М., *компенсация морального вреда в трудовом кодексе РФ*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internet <<http://truddoc1.ru/kodex/kom5.htm>>

darbuotojai gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo esant bet kokiam pažeidimui, žinoma, jeigu bus kilusios visos reikalingos atsakomybės sąlygos.

Prancūzijoje nors tiesiogiai ir nėra įtvirtinta, bet teisės doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad atleidžiant darbuotoją iš darbo pažeminančiu būdu, jam gali būti priteisiama neturtinė žala, nepriklausomai nuo to, ar buvo pasinaudota kitomis pažeistų teisių gynybos priemonėmis.⁹⁵

Taigi, nors Lietuvoje Darbo kodeksas nereglamentuoja už kokius konkrečiai darbdavio pareigų pažeidimus darbuotojo atžvilgiu galima reikalauti neturtinės žalos kompensacijos, vis dėlto, išanalizavus formuojamą teismų praktiką, darytina išvada, kad tai turi būti pakankamai rimti pažeidimai, dėl kurių darbuotojui neginčijamai atsirastų neturtinės žalos ir joks kitas darbuotojų teisių gynimo būdas nebūtų pakankamas tai žalai kompensuoti. Panašios neturtinės žalos už darbo teisių pažeidimus atlyginimo tendencijos matomos ir kitose analizuojamose valstybėse.

3.2. Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui

Analizuojant Darbo kodekso normas, pastebėtina, kad darbuotojui atlygintina neturtinė žala yra įtvirtinama netgi dviejuose šio kodekso straipsniuose, t.y. Darbo kodekso 248 ir 250 straipsniai. Tuo tarpu, kalbant apie darbdaviui atlygintą neturtinę žalą, ji yra įtvirtinama tik bendrojoje normoje, kuria numatoma darbo šalių prievolė atlyginti viena kitai neturtinę žalą. O prie darbuotojo materialinės atsakomybės atveju nėra numatyta, kad darbuotojas privalo atlyginti neturtinę žalą, padarytą darbdaviui, nors vardijant darbdavio materialinės atsakomybės atvejus numatoma, kad darbdavys atlygina darbuotojui padarytą neturtinę žalą. Tai rodo, kad darbdavio interesai nėra taip stipriai ginami ir gynybos mechanizmas yra kiek menkesnis neturtinės žalos atsiradimo atveju. Tokią Lietuvos įstatymų leidėjo poziciją galime pagrįsti tuo, kad darbdavys, būdamas stipresne teisinių darbo santykių šalimi, savo interesus gali ginti ir kitomis priemonėmis darbuotojo atžvilgiu. Vis dėlto, vien neturtinės žalos įtvirtinimas ne tik darbuotojui, bet ir darbdaviui jau rodo, kad teisiniuose darbo santykiuose yra siekiama šalių lygiateisiškumo.⁹⁶

---

⁹⁵ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 105.

⁹⁶ MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 362.

Apžvelgus Rusijoje ir Prancūzijoje galiojančią neturtinės žalos darbo teisėje reglamentavimą, galime daryti išvadą, kad Lietuvos įstatymų leidėjas, nors ir ne taip stipriai kaip darbuotojo atveju, tačiau darbdavio neturtines vertybes saugo pakankamai ir numato aiškia prievole darbuotojui atlyginti neturtinę žalą darbdaviui. Tuo tarpu Rusijos darbo kodeksas aiškiai įtvirtina nuostatą, kad neturtinė žala yra atlyginama išimtinai tik darbuotojui, o apie darbdaviui atlygintą neturtinę žalą nėra užsimenama.⁹⁷ Vadinasi, vertinant Rusijos darbo kodekso normas, galime daryti išvadą, kad Rusijoje darbdaviui yra atlyginama tik turtinė žala, kurios atlyginimą reglamentuoja Rusijos darbo kodekso 39 skyrius „Darbuotojo materialinė atsakomybė“. Kadangi Prancūzijoje neturtinė žala apskritai nėra išskiriama kaip atskira žalos rūšis, darytina išvada, kad darbdaviui neturtinė žala priteistina tapačiomis sąlygomis kaip ir darbuotojui, t.y. tuo atveju, jeigu bus įrodytas neturtinės žalos atsiradimas. Kaip vieną iš tokių atvejų, kuomet darbdaviui Prancūzijoje galėtų būti priteistina neturtinė žala galėtume laikyti Prancūzijos darbo kodekso L1227-1 straipsnį, pagal kurį darbuotojas atsako darbdaviui už komercinės paslapties atskleidimą arba bandymą ją atskleisti ir yra baudžiamas 30 000 bauda, be to, tas pats straipsnis numato ir tai, kad gali būti taikomos papildomos sankcijos. Taigi, vertinant faktą, kad Prancūzijoje neturtinė žala nėra savarankiškas pažeistų teisių gynimo būdas, manytina, kad tokiu atveju darbdaviui yra realu prisiteisti dar ir neturtinės žalos atlyginimą.⁹⁸

Pagal Lietuvoje galiojančią neturtinės žalos reglamentavimą darbo teisėje, neturtinės žalos kompensavimo gali reikalauti ne tik darbuotojas, bet ir darbdavys. Visų pirma, derėtų diferencijuoti darbdavio statusą, kuriuo gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, kadangi nuo to priklauso ir galinčios kilti neturtinės žalos pobūdis.

3.2.1 Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui – fiziniam asmeniui

Kalbant apie darbdavio fizinio asmens patirtą neturtinę žalą, manytina, kad ji atlygintina taikant tapačias taisykles kaip ir darbuotojui padarytos neturtinės žalos atlyginimo atveju, skiriasi tik žalos atsiradimo pagrindas, kadangi neturtinė žala atsiranda dėl darbuotojo darbo pareigų pažeidimo.⁹⁹ Kaip žinome, neturtinė žala pagal Civilinio kodekso 6.250

---

⁹⁷ Rusijos Federacijos darbo kodeksas, [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18] prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/tkrf/14_50.html#p3497>

⁹⁸ Prancūzijos darbo kodeksas, [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18] prieiga per internetą <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=65E79C0DDC3AF2C11D29A2EEB02DD11D.tp_djo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006177834&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20101219>

⁹⁹ BAGDANSKIS, T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*/Monografija. Vilnius:VĮ Registrų centras, 2008 m., 267 psl.

straipsnį apibrėžiama kaip fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas ir kita, teismo įvertinta pinigais. Taigi, ko gero nekyla abejonių, kad darbdaviui taip pat gali kilti minėtieji nepatogumai dėl darbuotojo tam tikrų veiksmų. Darbdaviu būdamas fizinis asmuo patiria tokius pat, o gal ir stipresnius pergyvenimus kaip ir darbuotojas. Darbdaviui fiziniam asmeniui jo darbinė veikla ypatingai svarbi, kadangi nuo to galbūt priklauso jo materialinė gerovė. Darbdaviui davus pavedimą darbuotojui ir šiam tyčia neatliekant arba netinkamai atliekant savo pareigas, darbdavys patiria išgyvenimų dėl įsipareigojimų nevykdymo tretiesiems asmenims, tuo pačiu tai blogina ir darbdavio dalykinę reputaciją, kadangi visuomenėje formuojasi negatyvi nuomonė apie darbdavį, kaip apie nepatikimą subjektą, nesugebantį laiku įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Be jokios abejonės, tuo atveju, jeigu darbuotojas yra nekompetentingas atlikti tam tikras funkcijas, o darbdavys tai žinodamas jam leidžia dirbti, dėl atsiradusios žalos darbuotojas neatsako, kadangi darbdaviui atlyginant neturtinę žalą turi būti išpildytos ir būtinosios sąlygos neturtinei žalai atsirasti apskritai. Darbdaviui neturtinė žala gali būti atlyginama tik tuo atveju, jeigu žala buvo padaryta neteisėta veika, buvo priežastinis ryšys tarp neteisėtos veikos ir žalos atsiradimo bei buvo darbuotojo kaltė, be to, šalys turi būti susijusios darbo santykiais ir žala turi atsirasti dėl darbo veiklos. Vadinasi, nustačius visas šias sąlygas, darbuotojas savo veiksmais padaręs neturtinės žalos ją atlygina darbdaviui įstatymų nustatyta tvarka.

Neatmestina galimybė, kad darbuotojas neturtinės žalos darbdaviui gali sukelti ir įvykdeš nusikaltimą ar sužalojęs darbdavio sveikatą. Tokiu atveju darbdavys, kaip ir kiekvienas fizinis asmuo, būtų atleidžiamas nuo žyminio mokesčio (Civilinio proceso kodekso 83 straipsni). Nepaneigsime, kad darbdaviui, kaip ir kiekvienam darbuotojui, neturtinė žala gali būti sukelta įvairių veiksnių, tačiau jos atlyginimas niekuo nesiskiria nuo neturtinės žalos atlyginimo darbuotojui, t.y. neturtinės žalos atlyginimo pagrindas yra Darbo kodekso 250 straipsnis, o žala nustatoma remiantis Civiliniu kodeksu. Paminėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje dėl darbuotojų padarytos neturtinės žalos darbdaviui jaučiamas vakuumas. Tai, ko gero, būtų galima aiškinti tuo, kad darbdavių teisės yra pažeidžiamos gerokai rečiau nei darbuotojų.

3.2.2. Neturtinės žalos atlyginimas darbdaviui – juridiniam asmeniui

Darbdavys gali būti ne tik fizinis asmuo, bet ir juridinis asmuo. Kalbant apie neturtinės žalos atsiradimą darbdaviui kaip juridiniam asmeniui tenka pripažinti, kad juridinis asmuo dėl savo specifiškumo tokios neturtinės žalos, kurios atsiradimas siejamas su tam tikrais psichofiziniais pokyčiais, apskritai negali patirti. Teisės doktrinoje manoma, kad juridinis asmuo negali patirti neturtinės žalos jokiais atvejais, nes tokiu būdu būtų priešpriešinama juridinio asmens prigimčiai.¹⁰⁰ Savaiame suprantama, kad juridinis asmuo negali patirti dvasinių sukrėtimų, fizinio skausmo ar emocinės depresijos, tačiau tai nepaneigia neturtinės žalos juridiniam asmeniui atsiradimo galimybės, kuri dažniausiai pasireiškia reputacijos pablogėjimu, juridinio asmens pažeminimu, jo socialinių santykių sumažėjimu ir kita. Tokią pat nuomonę išreiškia ir prof. V. Mikelėnas teigdamas, kad neigiant juridinio asmens teisę į neturtinės žalos atlyginimą už neturtinių teisių pažeidimą būtų pripažįstama, kad juridinio asmens teisė į gerą vardą nėra ginama. Reputacijos pažeidimas gal ir nepaveiks įmonės pajamų, bet iš tikrųjų jis gali lemti jos padėtį atitinkamoje verslo srityje. Be to, verslo reputacijos pažeidimas netiesiogiai, galbūt tik ateityje, gali paveikti įmonės ūkinę veiklą.¹⁰¹

Skirtingos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo juridiniam asmeniui egzistuoja ir todėl, kad pažeidus juridinio asmens neturtines vertybes, žala jo reputacijai pasireiškia turtinio pobūdžio nuostoliais, kuriuos galima apskaičiuoti objektyviais kriterijais (motyvuojant patirtą žalą negautomis pajamomis, nutrauktomis sutartimis ar klientų praradimu). Vis dėlto, dažnai net neįmanoma nustatyti, kokio masto padaryta žala dėl juridinio asmens reputacijos pablogėjimo, juo labiau, kad nuostoliai ateityje, galbūt taip pat neišvengiami. Manytina, kad apribojus juridiniam asmeniui teisę į neturtinės žalos atlyginimą, kiltų grėsmė pažeisti visiško žalos atlyginimo principą ir juridinio asmens teisės liktų neapgintos.¹⁰²

Apskritai su pozicija, kad juridiniam asmeniui negali būti priteisiama neturtinė žala, būtų galima sutikti tik neturtinę žalą ir jos atlyginimą suvokiant išimtinai kaip fizinius skausmus ir dvasinius kentėjimus, t.y. tam tikrus neigiamus potyrius, kurie savo prigimtimi siejami išimtinai su fizinio asmens savybėmis. Tuo norima pasakyti, kad juridiniam asmeniui neturtinė žala negalėtų būti priteisiama ją suvokiant jau anksčiau

¹⁰⁰ MIKELĖNAS, V., MIKELĖNIENĖ, D. Neturtinės žalos kompensavimas/ *Justitia*. 1998 m. Nr. 3, p. 6,7.

¹⁰¹ *Ibidem*, 98. P. 8.

¹⁰² CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008. p. 157.

įvardintu siauruoju neturtinės žalos suvokimo požiūriu, kadangi Civiliniame kodekse neturtinė žala yra įtvirtinta plačiuoju požiūriu ir apima santykį su išorine aplinka, darytina išvada, kad juridiniam asmeniui neturtinė žala gali būti priteistina.

Nors Rusijoje neturtinė žala darbdaviui apskritai nepriteistina, bet Rusijos teisės doktrinoje išsakomos nuomonės dėl juridiniam asmeniui atlygintinos neturtinės žalos yra svarūs argumentai kaip opozicija išsakytai nuomonei dėl neturtinės žalos atlyginimo juridiniams asmenim. Rusijoje vyrauja nuomonė, kad neturtinė žala juridiniam asmeniui neatlyginama, nes juridinis asmuo negali patirti fizinio skausmo ir dvasinių kančių, su kuriomis siejama neturtinės žalos samprata pagal Rusijos Civilinio kodekso 151 straipsnį. Nors Rusijos Civiliniame kodekse 152 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad, pažeidus juridinio asmens reputaciją, jo teisėms ginti atitinkamai taikytini teisių gynimo būdai, naudojami ginant fizinio asmens garbę ir orumą bei dalykinę reputaciją, neturtinė žala juridiniam asmeniui negali būti atlyginama, nes juridinis asmuo negali įrodyti savo dvasinių kančių ir patirto fizinio skausmo dėl padaryto teisių pažeidimo.¹⁰³ Rusijos teisės doktrinoje esama nuomonių, kad neturtinės žalos atlyginimo juridiniam asmeniui problema galėtų išspręsti speciali teisės norma, pagal kurią derėtų suteikti teisinę reikšmę juridiniam asmeniui atstovaujančių asmenų išgyvenimams. Tokiu atveju juridinio asmens valdymo organų narių ar dalyvių patiriami išgyvenimai dėl juridinio asmens pažeistų teisių būtų laikomi juridinio asmens kentėjimais, kurie ir galėtų būti pagrindas priteisti juridiniam asmeniui neturtinę žalą.

Vis dėlto, tokia nuomonė vertintina skeptiškai. Be jokios abejonės juridiniam asmeniui atstovaujančiam asmeniui (pavyzdžiui uždarnosios akcinės bendrovės vadovui) gali kilti tam tikrų išgyvenimų dėl jo pavaldinių atliekamo darbo ir jis gali patirti neturtinės žalos. Vadovas dėl darbuotojų kaltų veiksmų jaučia nežinomybę, neužtikrintumą, kadangi neigiami padariniai dėl netinkamai vykdomų išpareigojimų tretiesiems asmenims atsirastų ir jam kaip įmonę atstovaujančiam asmeniui. Tokiu atveju, Tomo Bagdanskio teigimu, vadovas turėtų reikšti ieškinį darbdaviui (konkrečiai bendrovei) dėl neturtinės žalos atlyginimo, kuri atsirado dėl tos bendrovės darbuotojų kaltės, o darbdavys, atlyginęs tokią žalą vadovui, įgytų regresio teisę į kaltus darbuotojus (Darbo kodekso 257 straipsnio 4 dalis).¹⁰⁴ Manytina, kad derėtų sutikti su šia nuomone, kadangi Civilinio kodekso 6.264 straipsnyje įtvirtinama netiesioginė darbdavio

---

¹⁰³ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 158.

¹⁰⁴ BAGDANSKIS T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*/Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008 m., p. 267.

atsakomybė, pagal kurią samdantis darbuotojus asmuo privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės. Aptartoji situacija parodo, kad vadovas, nors ir turintis specifinį teisinį statusą, neturtinės žalos atlyginimo gali reikalauti iš darbdavio ta pačia tvarka kaip ir kiekvienas darbuotojas, patyręs neturtinės žalos. Toks vadovui kylandis neturtinės žalos susiejimas su paties juridinio asmens neturtine žala nėra pagrįstas, kadangi juridinio asmens patiriamos neturtinės žalos atveju svarbu ne psichofiziologiniai pokyčiai, kurių juridinis asmuo negalintis patirti, bet juridinio asmens santykio su aplinka pokyčiai.

Prancūzijoje juridiniams asmenims neturtinė žala priteisiama pažeidus ne tik juridinio asmens reputaciją, bet ir teises į intelektinės nuosavybės objektus – teises ir patentus ar prekių ženklus, bet neturtinės žalos atlyginimas šioje srityje – išimtinio pobūdžio, neturtinė žala priteisiama, kai neįmanoma tiksliai apskaičiuoti savo prigimtimi labiau turtinio pobūdžio žalos.¹⁰⁵ Apskritai neturtinės žalos atlyginimas juridiniams asmenims neturėtų būti interpretuojamas itin liberaliai, kadangi tai labiau išimtinio pobūdžio pažeistų teisių gynimo būdas, taikomas tik tada, kai kitomis priemonėmis neįmanoma pasiekti visiškos žalos atlyginimo tikslą.¹⁰⁶ Vis tik, vertindami neturtinės žalos atlyginimą juridiniam asmeniui darbo teisės prasme, t.y. atlyginant neturtinę žalą juridiniam asmeniui kaip darbdaviui, niekaip negalime paneigti tokios galimybės, kadangi priešingu atveju būtų pažeidžiamas lygiateisiškumo principas tarp darbdavio fizinio asmens ir darbdavio juridinio asmens. Kadangi darbdaviai, nepriklausomai nuo jų organizacinės struktūros yra lygūs, vadinasi, jiems turi būti suteiktos vienodos galimybės ginti jų pažeistas teises.

Turime pripažinti, kad juridinis asmuo savo teises dėl jau minėtų neturtinių vertybių pažeidimo gali ginti ir pagal Civilinio kodekso 2.24 straipsnio 1 dalį, vis tik, jeigu jau pripažįstama juridinių asmenų galimybė reikalauti neturtinės žalos, darytina išvada, kad taip pat sėkmingai reikalavimas gali būti grindžiamas ir pagal Darbo kodekso 250 straipsnį, tuo atveju, jeigu neturtinės žalos darbdaviui savo neteisėtais veiksmais padaro darbuotojas. Žinoma, teismų praktikos šiuo klausimu nėra gausu.

Darbdaviui juridiniam asmeniui padarytą neturtinę žalą labiausiai galime sieti su darbdavio dalykinės reputacijos pabloginimu, bendravimo galimybių (ryšių su klientais ir partneriais) sumažėjimu. Reputacijos pablogėjimas kaip neturtinės žalos

---

¹⁰⁵ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 105.

¹⁰⁶ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008. p. 172.

atsiradimo kriterijus yra įvardintas ir Civiliniame kodekse apibrėžiant neturtinės žalos sąvoką, todėl derėtų išsamiau paanalizuoti dalykinės reputacijos sąvokos turinį.

Visų pirma, dalykinė reputacija yra geras įmonės vardas. Dalykinės reputacijos pabloginimu gali būti laikoma tokie veiksmai kaip melagingas teigimas, kad juridinio asmens gaminama produkcija ar teikiamos paslaugos yra blogos kokybės, kenkia žmonių sveikatai, kad juridinis asmuo slepia pajamas, nemoka mokesčių ir panašiai. Lietuvos Respublikos teisės aktai įtvirtina gynybos mechanizmus tais atvejais, kai buvo pažeista juridinio asmens dalykinė reputacija (Civilinio kodekso 2.24 straipsnis), tokiu atveju juridinis asmuo (mūsų atveju darbdavys) gali reikalauti atlyginti tiek turtinę, tiek ir neturtinę žalą. Tačiau tam, kad būtų galima pasinaudoti šia teise, reikia įvertinti keletą aplinkybių, leidžiančių nustatyti, ar paskleista informacija iš tiesų pažeidžia juridinio asmens dalykinę reputaciją. Dalykinės reputacijos pažeidimas gali būti pripažintas tik tais atvejais, kuomet yra visos sąlygos, t.y. turi būti paskleistos tam tikros žinios apie juridinį asmenį, tos žinios turi pažeisti juridinio asmens dalykinę reputaciją ir jos turi neatitikti tikrovės.¹⁰⁷

Kalbant apie žinių paskleidimą, tai tokiomis žiniomis yra laikomos tos, kurios yra paskelbtos per visuomenės informavimo priemones, taip pat praneštos vienam ar daugeliui asmenų pokalbio metu, viešuose pasisakymuose, per telegramas, dokumentus, išdėstytos tarnybinėse charakteristikose bei paskelbtos kitu būdu žodine, rašytine ar kita materialia forma. Kai žinios paskleistos rašytiniuose dokumentuose, teismui pateikiami šių dokumentų originalai arba jų nuorašai, kurie laikomi rašytiniais įrodymais. Be jokios abejonės, teismas, nagrinėdamas bylą dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo, turi nustatyti faktą, kad tos paskleistos žinios yra būtent apie tą konkretų juridinį asmenį. Teisme tai turi įrodinėti pats juridinis asmuo, išskyrus tuos atvejus, kai iš paskelbtos informacijos turinio būna akivaizdu, kad kalba eina būtent apie tą juridinį asmenį.¹⁰⁸

Kita sąlyga, būtina nustatyti, kad buvo pažeista juridinio asmens dalykinė reputacija yra paskleistų žinių žeminantis pobūdis. Žeminančiomis yra laikomos tik tikrovės neatitinkančios žinios, kurios įstatymo, moralės, paprotinių normų laikymosi požiūriu pažeidžia gerą vardą. Tai turi būti klaidinga ir diskredituojanti informacija,

---

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 lapkričio 12 d. nutartis c.b. *UAB „Rožių alėja v. UAB Respublikos leidiniai“* Nr. 3K-3-1077/2003.

¹⁰⁸ Dalykinės reputacijos pažeidimas ir jos gynimo galimybės, prieiga per internetą [Interaktyvus] žiūrėta 2010-12-30] <<http://www.jurex.lt/dalykines-reputacijos-pazeidimas-ir-jos-gynimo-galimybes.j?id=248>>

kurioje teigiama apie juridinio asmens padarytą teisės, moralės ar paprotinių normų pažeidimą, negarbingą elgesį, nesąžiningą visuomeninę, gamybinę-ūkinę, komercinę veiklą ir panašiai. Paskleistų žinių dalykinę reputaciją žeminantis pobūdis gali pasireikšti juridinio asmens finansinės padėties pablogėjimu, pelno sumažėjimu ateityje, bendradarbiavimo su partneriais bei klientais sunkumais, kitomis neigiamomis pasekmėmis. Jei bendrovės klientai ar partneriai suabejoja juridinio asmens patikimumu, išsako savo nuogastavimus ir abejones dėl tolesnio bendradarbiavimo, ir tai turi įtakos juridinio asmens veiklai, tokiu atveju galėtų būti pripažintas dalykinės reputacijos pažeminimo faktas.¹⁰⁹

Vertinant juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo faktą, reikalinga nustatyti ir tai, ar paskleistos žinios atitinka tikrovę. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad žinių neatitikimas tikrovei yra preziumuojamas, kol atsakovas neįrodo priešingai. Taigi, ar paskleistos žinios atitinka tikrovę, turi įrodyti atsakovas. Pažymėtina, kad žinių atitikimo tikrovei faktui nustatyti neturi reikšmės neesminiai paskleistos informacijos netikslumai, pavyzdžiui, netiksliai nurodytas laikas ar vietovė. Kaip įrodinėjimo priemonėmis atsakovas gali naudotis asmenų paaiškinimais, liudytojų parodymais, visais įmanomais rašytiniais ir daiktiniais įrodymais.¹¹⁰ Vis dėlto, jeigu darbuotojo paskleista informacija apie darbdavį būtų teisinga, tuomet, tai nebūtų pagrindas teigti, kad buvo pažeista darbdavio dalykinė reputacija.

Nustačius visas anksčiau paminėtas aplinkybes būtų galima teigti, kad darbdaviui juridiniam asmeniui buvo padaryta neturtinės žalos ir atsakingas už tai asmuo turėtų atsakyti, atlygindamas teismo pinigais įvertintą neturtinę žalą. Manytina, kad darbdaviui juridiniam asmeniui neturtinę žalą gali sukelti tiek jo darbuotojai, tiek ir tretieji asmenys, paskleisdami tam tikrą informaciją dėl kurios pažeidžiama darbdavio dalykinė reputacija. Vis dėlto, mums svarbu yra tai, kad būtent darbuotojas, padaręs neturtinės žalos darbdaviui, ją atlygina pagal Darbo kodekso 250 straipsnį, nes Lietuvoje, priešingai nei kitose šalyse, yra įtvirtinta ir darbdavio galimybė reikalauti iš darbuotojo atlyginti neturtinę žalą dėl darbuotojo kaltų veiksmų.

Manytina, kad dėl darbdaviui, nepriklausomai nuo jo statuso, atlygintinos neturtinės žalos atlyginimo galimybės nėra abejonių. Pagal Darbo kodekso 258 straipsnį darbdaviui yra leidžiama darbuotojo padarytą ir jo paties gera valia šalių susitarimu

---

¹⁰⁹ Dalykinės reputacijos pažeidimas ir jos gynimo galimybės, prieiga per internetą [Interaktyvus] žiūrėta 2010-12-30] <<http://www.jurex.lt/dalykines-reputacijos-pazeidimas-ir-jos-gynimo-galimybes.j?id=248>>

¹¹⁰ *Ibidem*, 109.

natūra arba pinigais neatlygintą žalą, neviršijančią jo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, išskaityti iš darbuotojui priklausančio darbo užmokesčio darbdavio rašytiniu nurodymu. Atkreiptinas dėmesys, kad ši nuostata netaikytina neturtinės žalos atveju. Neturtinės žalos dydį kiekvienu atveju nustato teismas, todėl darbdavys neturi teisės pats nustatyti neturtinės žalos dydžio ir juo labiau jį išskaityti iš darbuotojo užmokesčio.

Pažymėtina, kad darbdaviai, priešingai, negu darbuotojai nuo žyminio mokesčio nėra atleidžiami, išskyrus atvejus, jeigu byla būtų susijusi su darbdavio fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimo arba dėl nusikalstama veika padarytos neturtinės žalos atlyginimo, tuo tarpu darbdavys juridinis asmuo nuo žyminio mokesčio atleidžiamas tik tuo atveju, jeigu byla, susijusi su nusikalstama veika padaryta neturtinės žalos atlyginimu (Civilinio proceso kodekso 83 straipsnis).

Apskritai kalbant apie neturtinės žalos atlyginimą darbo teisėje galime konstatuoti, kad Darbo kodekse įtvirtintas specialus darbo sutarties šalių teisių gynimo būdas, leidžiantis veiksmingiau apginti pažeistas darbo teises ir teisėtus interesus, tai ypatingai svarbu dėl darbo santykių tęstinumo, nes darbuotojai ir darbdaviai galintys piktnaudžiauti ir netinkamai atlikti savo pareigas.

3.3. Neturtinės žalos atlyginimas tretiesiems asmenims

Darbdavio pareiga atlyginti neturtinę žalą, kylančią sveikatos sužalojimo atveju bei darbuotojo mirties atveju, kyla iš jam taikomo reikalavimo užtikrinti saugias ir nekenksmingas sveikatai darbo sąlygas. Vis dėlto, kyla klausimas dėl subjekto, kuriam gali būti atlyginama neturtinė žala, patirta dėl darbuotojo sveikatos sužalojimo ir ypatingai darbuotojo mirties atveju. Darbo teisės subjektai vienareikšmiškai yra darbdavys ir darbuotojas. Esant darbuotojo sužalojimui darbe, suprantama, kad pats darbuotojas galės būti ieškovu ir reikalauti atlyginti patirtą neturtinę žalą, tačiau darbuotojui mirus, kyla klausimas, ar jo artimieji taip pat gali reikalauti atlyginti dėl patirtos netekties atsiradusią neturtinę žalą. Darbo kodekso 249 straipsnis numato, kad darbdavys pagal Civilinio kodekso normas privalo atlyginti žalą, padarytą darbuotojo sužalojimo ar mirties atveju. Atitinkamai Civilinio kodekso 6.284 straipsnio 1 dalis numato neturtinės žalos atlyginimo teisę asmenims, buvusiems mirusiojo asmens išlaikomiems arba turėjusiems išlaikymo teisę jo mirties dieną, tokie asmenys gali būti nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai.

Ši Civilinio kodekso norma taikoma tik tuo atveju, jeigu nukentėjęs asmuo nebuvo draustas socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe.

Vadinasi, tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo buvo apdraustas minėtuoju draudimu, jam bus taikomas Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymas, kuriame kalbant apie periodinių išmokų mokėjimą darbuotojo mirties atveju yra konkrečiai įvardijami asmenys, galintys gauti tokią išmoką:

1) vaikai (įvaikiai) – kol jiems sukaks 18 metų, o jeigu jie mokosi nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, – kol jiems sukaks 24 metai;

2) mirusiojo sutuoktinis ar tėvas (motina), įtėvis (įmotė), nepaisant amžiaus ir darbingumo, jeigu jis nedirba ir prižiūri mirusiojo vaikus (įvaikius), vaikaičius, brolius ar seseris, – kol šiems sukaks 8 metai;

3) mirusiojo sutuoktinis, sukakęs Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių, – iki gyvos galvos;

4) mirusiojo sutuoktinis, kuris pripažintas nedarbingu ar iš dalies darbingu (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidu), ir mirusiojo vaikai (įvaikiai), vyresni kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) iki 18 metų, – kol jie yra nedarbingi ar iš dalies darbingi (invalidai);

5) kiti pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) arba sukakę senatvės pensijos amžių asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo gauti jo išlaikymą.

Vis tik kyla klausimas, ar asmenys, išvardinti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme įgyja teisę reikalauti dar ir neturtinės žalos atlyginimo, kadangi šiame įstatyme tokia galimybė nėra numatyta. Manytina, kad šiuo atveju derėtų taikyti analogiją su jau analizuota paties sužaloto darbuotojo situacija, t.y. buvo konstatuota, kad socialinis draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe kompensuoja tik turtinę žalą, o kai kuriais atvejais neapima netgi ir jos, ir likusią dalį, įskaitant ir neturtinę žalą, tokiu atveju, atlygina darbdavys. Nors esant darbdavio deliktui dėl kurio darbuotojas mirė, neturtinę žalą patiria jau konkretūs tretieji asmenys, nesusiję su darbdaviu darbo santykiais, bet vadovaujantis Civilinio kodekso 6.284 straipsnio 1 dalies nuostatomis darbuotojo mirties atveju teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir darbuotojo išlaikytiniai.¹¹¹ Jų patiriamą neturtinę žalą atlygina už tai atsakingas asmuo – darbdavys.

---

¹¹¹ NEKROŠIUS, I, *et al. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai*. Vilnius: Justitia, 2004. II t. p. 377.

Ko gero, nekyla abejonių dėl neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės, tačiau konkretus subjektų ratas vis tiek lieka neaiškus. Laikant, kad neturtinės žalos atlyginimo galimybes turi asmenys, išvardinti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme, manytina, kad subjektų ratas yra susiaurinamas, kadangi čia įvardijant asmenis, kiekvienai jų kategorijai taikomi tam tikri reikalavimai. Nors Civiliniame kodekse taip pat numatoma, kad teisę į žalos atlyginimą turi mirusiojo asmens išlaikomi arba turėję išlaikymo teisę jo mirties dieną asmenys (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai), bet vienoje iš bylų,¹¹² kurioje ieškovų motina įvykus nelaimingam atsitikimui darbe mirė apsinuodijusi smalkėmis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pripažino, kad netgi ir pilnamečiams asmenims, nepriklausomai nuo to, kad jie nukentėjusiosios mirties dieną nebuvo jos išlaikomi ir neturėjo teisės gauti išlaikymą, reikalinga priteisti neturtinę žalą. Teismas motyvavo tuo, kad jeigu santykiai su žuvusiuoju buvo gana artimi ir glaudūs, tai nepaisant jų amžiaus ir darbingumo, neturtinė žala yra priteistina. Tokia pati pozicija išreikština ir Civilinio kodekso komentare, kur sakoma, kad teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir žuvusiojo pilnamečiai vaikai, o žuvusiojo santykiai su vaikais yra tik orientacinis kriterijus nustatinėjant neturtinės žalos dydį, buvus blogiems santykiams neturtinės žalos dydis gali būti mažinamas arba neturtinė žala gali būti nepriteistina apskritai.¹¹³ Įstatyme nustatyta pinigine kompensacija, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti dėl nukentėjusiojo mirties patirtą neturtinę žalą jo sutuoktiniui, vaikams arba tėvams, tačiau tik tuo atveju, jeigu šie tikrai palaikė draugiškus šeiminius santykius iki pat mirties.¹¹⁴ Sutinkama su nuomone, kad neturtinė žala turi būti atlyginta nepaisant su mirusiuoju darbuotoju susijusių asmenų socialinio statuso. Manytina, kad neturtinė žala, nepriklausomai nuo išlaikymo reikalingumo, galinti kilti asmenims, kurie artimais ryšiais buvo susiję su mirusiuoju.

Būtent tokios pozicijos laikomasi Prancūzijoje, kur neturtinės žalos atlyginimo praktika tretiesiems asmenims jau gana sena. Anksčiau Prancūzijoje neturtinė žala buvo priteisiama tik už ypač didelius išgyvenimus ir kančias, ir tik nukentėjusio

---

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartis c.b. *V. M. v. I. M., UADB „Ergo Lietuva“* Nr. 3K-3-3646/2007

¹¹³ MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. p. 395.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis c.b. *D. G. ir V. G. v. AB „Achema“* Nr. 3K-3-556/2008

sunkaus sužalojimo ar mirties atveju. Dabar neturtinė žala artimiesiems priteisiama automatiškai, nereikia įrodinėti buvus nervinį sukrėtimą, o tik nustatius, kad ieškovas yra artimas žuvusiojo ar sužalotojo giminaitis ar kitaip susijęs su nukentėjusiuoju artimais meilės ryšiais. Nors vertinant tretiesiems asmenims priteistinas sumas už neturtinę žalą, iš esmės jų dydis yra kur kas mažesnis nei tiesiogiai nukentėjusiems dėl sveikatos sužalojimo asmenims, bet dėl itin liberalaus ir plataus teismų požiūrio priteisiant neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiojo artimiesiems, kuomet žala priteisiama dėdėms, tetoms, pusseserėms ir pan., nukentėjusių asmenų skaičius tokiose bylose kartais pasiekia dešimtis.¹¹⁵ Vadovaujantis, tokia praktika neišvengiamai susiduriama su civilinės atsakomybės išplėtimu, t.y. neteisėtų veiksmų ir priežastinio ryšio, kaip civilinės atsakomybės sąlygų, nustatymo problema. Kaip jau buvo išsiaiškinta neturtinė žala atlyginama tik esant visoms civilinės atsakomybės sąlygoms. Vertinant neturtinės žalos atlyginimo teisę, kiekvienu atveju turi būti sprendžiamas klausimas, ar žalą padariusio asmens veiksmai gali būti neteisėtais trečiojo asmens atžvilgiu.¹¹⁶ Kalbant konkrečiai apie darbo santykius tą neteisėtą veikimą ar neveikimą turėtume vertinti, kaip priežastį to, kad darbuotojas žuvo, kitaip tariant, tuo veikimu ar neveikimu buvo padarytas teisės pažeidimas, susijęs su darbuotojo gyvybe. Lietuvoje pripažįstant lankstaus priežastinio ryšio teoriją, manytina, kad civilinės atsakomybės šiuo atveju yra išpildomos. Tokiu atveju, Darbo kodekso 250 straipsnį turėtume aiškinti plečiamai, kadangi neturtinė žala atlyginama ne tik darbo sutarties šalims, bet tam tikrais atvejais ir asmenims, artimai susijusiems su darbo sutarties šalimi.

---

¹¹⁵ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 136.

¹¹⁶ CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinė žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju/*Justitia*. 2006 m. Nr. 3(61), p. 50.

4. Neturtinės žalos dydžio nustatymas

Neturtinės žalos dydžio nustatymas yra vienas iš problemiškesnių aspektų, nagrinėjant neturtinės žalos institutą visose teisės šakose. Teisinėje praktikoje yra taikoma keli neturtinės žalos kompensacijos dydžio reglamentavimo civiliniuose įstatymuose modeliai. Pirma, įstatymu gali būti nustatomos konkrečios pinigų sumos, kurios išreikštų pakankamą satisfakciją už tam tikrų vertybių pažeidimu sukeltą dvasinį bei fizinį skausmą, antra, galima nustatyti neturtinės žalos kompensacijos, įvardijant minimalias ar maksimalias išgyvenimų atlyginimo ribas, trečia, įstatymas apskritai nenumato jokių ribų, suteikdamas teismui diskreciją ir laisvą nuožiūrą surasti teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus labiausiai atitinkančią dvasinio bei fizinio skausmo kompensaciją. Pastarasis būdas, beje, taikomas ir Lietuvoje.

Civiliniame kodekse nėra numatytų nei minimalių, nei maksimalių kompensacijos už neturtinę žalą sumų įtvirtinimo, visa tai paliekant spręsti teismui pagal tam tikrus visuotinai pripažįstamus orientacinius kriterijus. Manytina, kad įstatymiškai įtvirtinus tam tikras sumas, už pažeistas vertybes, būtų pažeidžiami esminiai principai ir fundamentaliausios vertybės nebūtų pakankamai ginamos. Net ir patyrus lemtingą emocinį išgyvenimą, nebūtų galima tikėtis gauti didesnės sumos nei numatyta įstatyme. Vis dėlto, turime sutikti, kad nei pačiam nukentėjusiajam, nei juo labiau teismui nėra lengva atrasti tą sumą, kuri būtų pakankama numalšinti patiriamą tiek vidinį skausmą, tiek ir fizinį skausmą. Teismai tampa priversti kurti tam tikras abstrakčias taisykles, kurios yra nevienareikšmiškai interpretuojamos. Konstitucinis teismas yra pažymėjęs, kad bet kokie įstatymuose nurodyti kriterijai, kuriais remiantis būtų galima nustatyti atlygintinos žalos dydį, neturi kliudyti teismui vykdyti teisingumą – atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes, nustatyti padarytos neturtinės žalos dydį ir vadovaujantis teise nenusižengiant teisingumo, protingumo, proporcingumo imperatyvams, priteisti teisingą atlyginimą už asmens patirtą moralinę žalą.¹¹⁷

Vertindami tas taisykles, galime konstatuoti, kad teismuose yra kuriama kriterijų sistema, pagal kuriuos ir yra vertinama priteistinos neturtinės žalos dydžio nustatymas. Visų pirma, paminėtina, kad teismuose egzistuoja bendrieji neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai, taikomi visoms bylų dėl neturtinės žalos

---

¹¹⁷ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 188.

atlyginimo kategorijoms. Taip pat yra skiriami individualieji kriterijai, kurie yra taikomi tam tikroms bylų kategorijoms.

4.1. Bendrieji kriterijai neturtinei žalai nustatyti

Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalis numato, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Teisės doktrinoje¹¹⁸, manoma, kad be šių paminėtų orientacinių kriterijų neturtinei žalai nustatyti dar svarbu pažeistos vertybės pobūdis, dvasinių ir fizinių kančių laipsnis ir pobūdis, taip pat asmenybės bruožai, elgesio motyvacija bei tikslai.

Pažeistos vertybės pobūdis turi reikšmės nustatinėjant neturtinės žalos dydį, kadangi yra atsižvelgiama į pažeistų vertybių specifiką, jų vietą savotiškoje vertybių skalėje. Lietuvos Aukščiausias Teismas vienoje iš bylų yra pasisakęs, kad asmens teisės į gyvybę ir sveikatą, kurios savo esme yra absoliučios, bei teisės į privatų gyvenimą, garbę ir orumą, kurios yra santykinės, negali būti vertinamos vienodai neturtinės žalos dydžio aspektu.¹¹⁹ Teismo sprendime turi būti išvardyti bei pasverti argumentai dėl neturtinės žalos dydžio, todėl akivaizdu, kad tuo atveju, kai išgyvenimai sukeliama dėl asmeniui gyvybiškai svarbių dalykų – sveikatos ir gyvybės – jie būna ypač dideli.¹²⁰ Nenuostabu, kad gyvybės atėmimo bei sveikatos sužalojimo bylose atlygintinų sumų dydžiai yra kur kas didesni nei pažeidus kitas neturtines teises. Ta aplinkybė, kad neturtinė žala, jeigu yra įrodyta, kad ji padaryta, atlyginama nusikaltimo padarymo atveju ar dėl sveikatos sužalojimo, pabrėžia, kokią svarbą suteikia įstatymų leidėjas nuo nusikaltimo nukentėjusių asmenų gynimui ir sveikatos, kaip vienos iš didžiausių vertybių, apsaugai. Neturtinės žalos dydžio nustatymui ir teisingam atlyginimui yra svarbu į kokias vertybes buvo kėsintasi ir koku būdu jos buvo pažeistos. Civilinėje atsakomybėje galioja principas, kad kuo aukštesnė ir svarbesnė yra vertybė, tuo stipriau ji ginama. Asmens sveikata yra viena iš svarbiausių, nesunkiai pažeidžiamų, ne visada atkuriamų ar neišmanomų atkurti vertybių, todėl turi būti itin saugoma.¹²¹ Prancūzijoje nustatinėjant

¹¹⁸ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 189.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. I.Ž. v. UAB „Ranga IV“ Nr. 3K-3-450/2006

¹²⁰ *Ibidem*, 118.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis c.b. P. D. prieš R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V. Nr. 3K-3-394/2006

neturtinės žalos, susijusios su sveikatos sužalojimu, dydį esminę reikšmę turi tai, ar sveikata gali būti sugrąžinta, ar ne.¹²²

Be jokios abejonės sudarinėjant vertybių hierarchiją gali atsirasti tam tikrų sunkumų sprendžiant kokią vietą turi užimti viena ar kita vertybė. Jau pirmasis klausimas kyla dėl to, kas yra apskritai svarbiau gyvybė ar sveikata, kadangi kiekvienu atveju yra tam tikri argumentai. Kaip visuomet vienareikšmiško atsakymo nėra ir belieka vertinti individualios situacijos tam tikras aplinkybes bei pasikliauti vidiniu teismo įsitikinimu.

Fizinių ir dvasinių kančių laipsnis ir pobūdis. Fizinių ir dvasinių sukrėtimų mastas, trukmė, intensyvumas yra neatsiejami nuo konkretaus asmens individualybės, todėl iš esmės priklauso ne tiek nuo objektyvių veiksnių kiek nuo paties nukentėjusiojo savybių bei asmenybės ypatumų (gyvenimo būdo, reakcijos į skausmą, fizinės savijautos, emocinio jautrumo).¹²³ Neįmanoma identifikuoti apskritai vienodų kriterijų dėl pačių asmenų specifinių savybių, kadangi vyras ir moteris į tam tikrus dalykus žvelgia skirtingai, taip pat kaip negalima vienodai vertinti ir suaugusiojo bei vaiko pojūčių. Aukštesnio laipsnio išgyvenimai, nepatogumai turi būti vertinami didesne suma, ne tokie stiprūs – atitinkamai mažesne suma. Kai padaryta skriauda pasireiškia nežymiais, trumpalaikiais, smulkiais, ženklesnių pėdsakų nepaliekiančiais jutomais, neturtinės žalos apskritai derėtų atsisakyti. Nustatyti, kokios konkrečiai dvasinės ar fizinės kančios yra stipresnės iš esmės yra neįmanoma, jokios hierarchinės piramidės dėl to negalima konstruoti. Būtent todėl derėtų labiau orientuotis į pačią pažeistą vertybę ir pagal tai vertinti patiriamų kančių pobūdį bei laipsnį. Asmens patirtų išgyvenimų klasifikavimas pagal pobūdį galėtų būti naudingas ir informatyvus nebent suvokiant jo patirtą neturtinę žalą apskritai, atskleidžiant jos turinį, t.y. nustatant jos buvimą.

Neturtinės žalos pasekmės. Tai dar vienas orientacinis faktorius, kuris padeda nuspręsti dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio. Vertindamas šį faktorių teismas turėtų atkreipti dėmesį į nukentėjusio asmens gyvenimo pokyčius ir kliūtis, kurios atsirado dėl patirtų išgyvenimų. Neturtinės žalos sukeltos pasekmės turėtų būti įvertintos per tokią pasekmių prizmę: pasekmės profesinei veiklai, pasekmės asmens gebėjimui mokytis ir įgyti žinias bei jas tobulinti, pasekmės visuomeninei veiklai, taip pat šeimyniniam bei asmeniniam gyvenimui, santykiams su aplinkiniais, pasekmės paties nukentėjusio asmens psichinei savijautai, asmenybei, vidiniam pasauliui, fizinei sveikatai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo bylose yra pažymėjęs, kad nustatant neturtinės

---

¹²² VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 193.

¹²³ *Ibidem*, 122. p. 195

žalos dydį būtina atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo įtaką tolesniam nukentėjusiojo asmens gyvenimui. Pavyzdžiui, vienoje iš savo bylų teismas konstatavo, kad nustatydamas patirtos neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismas atsižvelgia į ieškovei atliktų operacijų skaičių ir skausmingą tiek fiziškai, tiek emociškai pooperacinį laikotarpį, į tai, kad patirtos traumos pasekmės bus jaučiamos visą gyvenimą.¹²⁴ Esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir jų įtaka tolesniam nukentėjusiojo gyvenimui.¹²⁵

Žalą padariusio asmens kaltė. Kaltė yra subjektyvus faktorius, pvz. Prancūzijoje ir Rusijoje, nors ir reikalaujama pagal bendrą principą kaltės buvimo, bet tam tikrais atvejais neturtinė žala gali būti atlyginama ir be kaltės. Lietuvoje taip pat yra reikalaujama kaltės, bet yra atvejų, kai kaltė nėra būtinas elementas. Vis tik bendrieji teisės principai suponuoja būtinumą analizuoti kaltės buvimą ir reikšmę kiekvienos neturtinės žalos atsiradimui. Kaltės buvimas, laipsnis ir forma yra reikšminga vertinant patį neturtinės žalos kompensavimo dydžio nustatymą. Jeigu ji pasireiškia didžiausio pavojaus visuomenei forma – darant tyčinį smurtinį nusikaltimą prieš asmenį, sukeltą jam daugybę sužalojimų, priverčiant žmogų išgyventi dideles fizines ir dvasines kančias žalojimo metu, neturtinę žalą padariusio asmens tokiu būdu pasireiškusi kaltė sudaro prielaidas neturtinės žalos dydį nustatyti didesnę.¹²⁶

Asmenybės bruožai ir charakteristikos, kurie yra siejami su konkrečia asmenybe. Nustatinėjant neturtinės žalos atlyginimo būdus, reikia vertinti kiekvieną asmenį pagal jam būdingus bruožus, tuo norima pasakyti, kad reikalinga kreipti dėmesį į asmens individualias savybes. Reikia vertinti daugybę požymių, turinčių juridinę reikšmę, tai gali būti socialiniai, demografiniai, profesiniai, medicininiai, psichologiniai, doroviniai ar etiniai požymiai.

Turtinė žala. Šis kriterijus vertintinas kritiškai. Visų pirma, jau pačioje darbo pradžioje buvo konstatuota, kad neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas neturtinės žalos atlyginimo būdas ir neturtinės žalos buvimas ar nebuvimas nėra siejamas su turtine žala. Vis dėlto, Civilinis kodeksas prie kriterijų sąrašo priskiria ir šį objektyvų elementą. Pritartina R. Volodko nuomonei, kad turtinės žalos vertinimas kaip vienas iš

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 05 d. nutartis c. b. *N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company”*, Nr.3K-3-1049/2003.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis c.b. *A. Ž.v. UAB „Ranga IV”* Nr. 3K-3-450/2006.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis c.b. *P. D. prieš R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V.* Nr. 3K-3-394/2006.

kriterijų yra labiau šalutinis elementas, bet tikrai ne esminis ir absoliutus, kadangi, manytina, kad šis kriterijus yra visiškai neinformatyvus ir negali padėti nuspręsti patirto dvasinio ar fizinio skausmo stiprumo.¹²⁷

Žalą padariusio asmens turtinė padėtis taip pat užima svarbų vaidmenį nustatinėjant neturtinės žalos dydį. Civilinio kodekso 6.251 straipsnio 2 dalyje bei 6.282 straipsnio 3 dalyje netgi įtvirtinama galimybė sumažinti atlygintinos žalos dydį dėl sunkios šalies turtinės padėties, jeigu žalos atlyginimas visa apimtimi sukeltų asmeniui sunkių ir nepriimtinių padarinių, išskyrus tuos atvejus, jeigu žala padaryta tyčia. Vis dėlto, dėl šio kriterijaus galima diskusija, kadangi esant komplikuotai kaltos šalies padėčiai, nukentėjusiajam priteisiama mažesnė neturtinės žalos kompensacija ir tokiu būdu yra tarsi nusižengiama neturtinės žalos paskirčiai, t.y. kiek įmanoma kompensuoti patirtus neigiamus pojūčius. Esant priešingai situacijai, gerai kaltos šalies finansinei padėčiai, nukentėjusiajam atitinkamai priteisiama didesnė neturtinė žala ir vėlgi yra pažeidžiama neturtinės žalos instituto esmė, kadangi tokiu atveju neturtinės žalos kompensavimas įgyja baudimo išraišką. Vis tik, manytina, kad nei kaltos šalies, nei nukentėjusios šalies finansinė padėtis neturėtų lemti neturtinės žalos pobūdžio, kadangi priteisiant neturtinės žalos siekiama ne pagerinti žmogaus turtinę padėtį, o kompensuoti asmens patirtus išgyvenimus, skausmą, depresiją ir pan.

Apskritai kalbant apie neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, teisės doktrinoje siūloma kuo mažiau vadovautis asmenį apibūdinančiais kriterijais ir neturtinės žalos dydį vertinti išimtinai pagal tokius kriterijus, kurie reikšmingi pačiai neturtinei žalai nustatyti, t.y. pažeistos vertybės pobūdį, pasekmes ir kt., siūloma vadovautis vidutinio žmogaus standartu bei vidutinio žmogaus patiriama identiškoje situacijoje neturtine žala.¹²⁸ Be to, visuomet išlieka fundamentaliųjų principų reikalavimas, t.y. teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principai. Manytina, kad teismas, sprenddamas neturtinės žalos dydį privalo kompleksiskai vertinti visus jau išvardintus kriterijus, nesuteikiant esminės svarbos vienam iš jų.

Prancūzijoje nustatinėjant neturtinės žalos dydį itin svarbus vaidmuo suteikiamas ankstesniems teismo precedentams bei jų standartizacijai ir konkrečioje situacijoje apskaičiuojant neturtinės žalos atlygį pirmiausia atsispiriama nuo ankstesniuose teismų sprendimuose priteistų sumų, kurios vėliau adaptuojamos prie individualios situacijos. Be to, Prancūzijoje yra rengiami teisminiai tarifai, kurie sudaromi

¹²⁷ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 235.

¹²⁸ *Ibidem*, 127.p. 250.

iš tam tikro vertės vieneto (juo yra įvertinama konkreti neturtinė vertybė) padauginto iš praradimų koeficiento (sudaromo įvertinant nukentėjusio asmens praradimus). Nors Prancūzijos kasacinis teismas nedraudžia vadovautis tokiais tarifais, tačiau reguliariai atkreipia teismų dėmesį, kad tie tarifai nevisada palengvina neturtinės žalos dydžio nustatymą. Kadangi bėgant laikui ir keičiantis visuomeninio gyvenimo sąlygoms, vystantis infliacijai bei kintant kitiems ekonominio-fiskalinio pobūdžio rodikliams, anksčiau teismų priteistos pinigų sumos gali nebeatitikti pasikeitusių realiųjų.¹²⁹ Prancūzijoje priteisiant neturtinę žalą objektyviausiu būdu laikomas ankstesnių sprendimų pritaikymas prie esamos situacijos. Paminėtina, kad sveikatos sužalojimo bylose esminę reikšmę turi žalos sukelti padariniai, kurių pobūdis vertinamas pagal atlygintinos neturtinės žalos kategorijas ir pagal tai, ar žala sveikatai yra nuolatinė ar laikina, taip pat kaip vienas iš esminių kriterijų laikytinas nukentėjusio asmens amžius.

Rusų mokslininkas A. M. Erdelevskis teigia, kad atsižvelgiant į tai, kad neturtinės žalos objektyviai išmatuoti negalima ir juo labiau negalima jos įvertinti pinigais, derėtų nustatyti preziumuojamą jos dydį, reikėtų orientuotis į tai, kiek dėl atitinkamų neturtinių vertybių pažeidimo išgyventų (negalėtų išgyventi) vidutinis protingai ir adekvačiai į situaciją reaguojantis asmuo. Preziumuojama neturtinė žala tokiu būdu perteiktų visuomeninį neturtinių vertybių pažeidimo vertinimą. Teismo nustatytas preziumuojamas neturtinės žalos dydis galėtų kisti priklausomai nuo konkrečios situacijos ir individualių nukentėjusiojo savybių ir jo subjektyvaus situacijos vertinimo.¹³⁰

Ministrų Tarybos Rezoliucijoje nurodoma, kad neturtinės žalos atlyginimas priteisiamas atsižvelgiant į neigiamų išgyvenimų intensyvumą ir trukmę.

Prancūzų mokslininko manymu neturtinės žalos atlyginimo dydžius derėtų suvienodinti visoje Europos Sąjungoje įvedant vieningą taip vadinamą *uniformos metodą*, pagal kurį už tam tikrų vertybių pažeidimus būtų galima nustatyti vienodus koeficientus. Neturtinių vertybių pažeidimus derėtų suskirstyti į subkategorijas, o jose išskirti tam tikras kvalifikacines klases ir pagal tai vieningai įvertinti pažeidžiamas vertybes. Vis dėlto, tokia sistema, ko gero, būtų sunkiai įgyvendinama dėl ekonominės padėties skirtingumo įvairiose šalyse. Galbūt būtų protinga vertinti neturtinės žalos dydžius remiantis valstybėse galiojančiais baziniais pragyvenimo lygiais, t.y. nustatyti tam tikrus koeficientus ir kiekvieną pažeidimą vertinti dauginant iš jo. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai,

---

¹²⁹ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 105.

¹³⁰ ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М. *Компенсация морального вреда. Анализ законодательства и судебной практики*. Москва, 2000.

kad neturtinės žalos dydžio nustatymas kiekvienu konkrečiu atveju yra fakto klausimas, abejotina, ar tokia sistema tinkamai gintų pažeistas teises dėl neturtinės žalos specifiškumo.¹³¹ Vis dėlto, ir Prancūzijoje sakoma, kad neturtinės žalos atlyginimas yra fakto klausimas ir visuomet reikia įvertinti konkrečias aplinkybes, net jei ir būtų numatyta tam tikra bazinė suma, vis tiek kiltų būtinybė vertinti individualią situaciją.¹³²

4.2. Individualieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai darbo bylose

Neturtinės žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į Civilinio kodekso 6.250 straipsnyje, kituose įstatymuose nurodytus neturtinės žalos dydžiui reikšmingus kriterijus arba konkrečioje byloje pripažintas svarbias aplinkybes. Darbuotojo padarytas darbų saugos norminių aktų pažeidimas ar elementarios savisaugos reikalavimų nesilaikymas gali būti teismo pripažintas kaip vienas iš kriterijų, reikšmingų darbuotojui (arba jo šeimos nariams) padarytos neturtinės žalos dydžiui nustatyti (Civilinio kodekso 6.250 straipsnis). Pagal suformuotą teismų praktiką dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo teismai atsižvelgia į darbdavio (skolininko) veiksmus, kurie nors minimaliai turi įtakos šios žalos atsiradimui.¹³³

Nustatant neturtinės žalos dydį taip pat yra reikšmingos darbo santykius apibūdinančios aplinkybės, kuriomis laikoma – darbo santykių trukmė, darbuotojo funkcijų pobūdis ir specifika, darbuotojo elgesys darbe, nuobaudos, skatinimai, darbdavio pažeidimo pobūdis ir pasekmės. Paminėtina, kad darbdavio veiksmų tęstinumas, kryptingumas ir tendencingumas taip pat daro įtaką neturtinės žalos atlyginimo dydžiui nustatyti.

Aptarus Lietuvoje taikomą ir kitose valstybėse siūlomus neturtinės žalos atlyginimo mechanizmus, turėtume išsamiau apžvelgti konkrečius neturtinės žalos darbo bylose priteisimo pavyzdžius Lietuvos Aukščiausiajame Teisme. Kadangi, jau buvo nustatyta, kad pagal Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nagrinėtas bylas dėl neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, jas galime diferencijuoti į bylas dėl sveikatos sužalojimo nelaimingo atsitikimo darbe metu ar dėl profesinės ligos, taip pat bylas dėl

---

¹³¹ ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective* (ed.), European Centre of Tort and Insurance Law. Wien NewYork: Springer, 2001. p. 105

¹³² Koziol, H., *The Protection of Personality Rights against Invasions by Mass Media*. Wien: Spriger-Verlag, 2005. P. 132.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 26 d. nutartis c. b. *M. J. su V. Č.*, bylos Nr. 3K-7-159/2005

neteisėto atleidimo iš darbo. Pateikiame sąvadinės lentelės, iš kurių matomos neturtinės žalos sumos, kurių ieškovai reikalavo bei kokios sumos jiems buvo priteistos.

1 Lentelė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo neteisėtai atleidus iš darbo.¹³⁴

Bylos Nr.	Ieškovo prašoma suma	Teismų priteista suma	Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai
2006 m. sausio 4 d. Nr. 3K-3-10/2006	20 000 Lt	2855,46 Lt	Tendencingas siekimas atleisti ieškovę iš darbo. Nuobaudų neturėjo.
2006 m. gegužės 22 d. Nr. 3K-3-351/2006	5000 Lt	500 Lt	Trumpas darbo stažas.
2007 m. balandžio 27 d. Nr. 3K-3-204/2007	10 000 Lt	3000 Lt	Tendencingas siekimas atleisti iš darbo. Dirbo ilgą laiką, neturėjo nuobaudų, ieškovas nebuvo pakankamai rūpestingas.
2007 m. vasario 26 d. Nr. 3K-3-69/2007	20 000 Lt	2000 Lt	Tendencingas siekimas atleisti iš darbo
2008 m. rugsėjo 30 d. Nr. 3K-3-437/2008	10 000 Lt	500 Lt	Ieškovė nebuvo pakankamai rūpestinga.
2008 m. rugsėjo 30 d. Nr. 3K-3-442/2008	20 000 Lt	3000 Lt	Atsižvelgta į pasekmes.
2009 m. spalio 13 d. Nr. 3K-3-416/2009	200 000 Lt	3000 Lt	Ieškovė augina nepilnametį vaiką, sutuoktinio darbo užmokestis ieškovės atleidimo iš darbo metu buvo nedidelis.
2009 m. lapkričio 2 d. Nr. 3K-3-464/2009	8000 Lt	1000 Lt	Ieškovas pats parašė prašymą išeiti iš darbo, neturtinė žala kilusi ne dėl neteisėto atleidimo, o dėl netinkamo įforminimo
2009 m. gruodžio 22 d. Nr. 3K-3-601/2009	7000 Lt	500 Lt	Neteisėti darbdavio veiksmai.

Kaip matyti iš pateiktų duomenų bylose dėl neteisėto atleidimo iš darbo priteistinos neturtinės žalos dydžiai nėra dideli, tačiau galime pastebėti ir tai, kad šiose bylose priteistini dydžiai yra gana tendencingi. Nors reikalaujamos sumos ženkliai skiriasi, tačiau teismas, vertindamas patirtą neturtinę žalą dėl neteisėto atleidimo iš darbo,

¹³⁴ Sudaryta remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-2010 metais nagrinėtomis bylomis, kylančiomis iš darbo santykių dėl neturtinės žalos atlyginimo.

priteisia panašaus dydžio sumas, kurios varijuoja priklausomai nuo konkrečios situacijos ir objektyviųjų darbo bylose taikomų kriterijų vertinimo.

2 Lentelė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos dėl neturtinės žalos atlyginimo, sužalojus sveikatą nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga atveju.¹³⁵

Bylos nr.	Ieškovo prašoma suma	Teismų priteista suma	Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai
2006 m. rugsėjo 6 d. Nr. 3K-3-450/2006	50 000 Lt	25 000 Lt	Galvos smegenų pakenkimas, kaukolės pamato lūžis, nukentėjusiojo veiksmai paprastas neatsargumas.
2006 m. spalio 30 d. Nr. 3K-3-540/2006	180 000 Lt	50 000 Lt	Neteko 100 procentų darbingumo, buvo nustatyta pirma invalidumo grupė su visiška negalia. Turėjo suprasti įrenginio paskirtį bei pavojingumo laipsnį ir elgtis atitinkamai, kad išvengtų jam kenksmingų pasekmių.
2007 m. balandžio 18 d. Nr. 3K-3-157/2007	150 000 Lt	50 000 Lt	Neteko 85 proc. darbingumo, nustatyta pirma invalidumo grupė. Nustatyta ir darbdavio, ir darbuotojo kaltė dėl nelaimingo atsitikimo darbe
2008 m. vasario 26 d. Nr. 3K-3-129/2008	200 000 Lt	10 000 Lt	5 procentų darbingumo netekimas dėl profesinio susirgimo
2008 m. spalio 20 d. Nr. 3K-3-529/2008	60 000 Lt	50 000 Lt	Neteko 50 proc. Darbingumo, sveikatos sutrikdymo pasekmės tęstinės, ilgalaikės, iki galo nepašalinamos, trukdiančios visą gyvenimą.

Bylose dėl nelaimingų atsitikimų darbe, kuriose neturtinės žalos reikalavimai grindžiami sveikatos sužalojimu, reikalaujamos sumos yra kur kas didesnės. Tai pateisinama tuo, kad sveikata yra viena fundamentaliausių neturtinių vertybių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurdamas neturtinės žalos atlyginimo orientyrus, yra

¹³⁵ Sudaryta remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-2010 metais nagrinėtomis bylomis, kylančiomis iš darbo santykių dėl sveikatos sužalojimo nelaimingo atsitikimo darbe metu ar dėl profesinės ligos.

pasisakęs, kad bylose dėl neturtinės žalos, padarytos sveikatos sužalojimo darbe atveju, atlyginimo kasacinis teismas sąžiningu, teisingu ir protingu atlyginimu laiko 25 000, 50 000 Lt.¹³⁶

Taigi apžvelgus teismuose formuojamą praktiką dėl neturtinės žalos atlyginimo, kylančios iš darbo teisinių santykių, manytina, kad teismų praktika pakankamai nuosekliai vertina neturtinės žalos nustatymą darbo santykiuose būtent dėl neteisėto atleidimo iš darbo. Ko gero, tai gali būti pagrindžiama tuo, kad nustatant neturtinės žalos atlyginimą darbo santykiuose be visų kitų neturtinės žalos nustatymo kriterijų, dar yra remiamasi ir individualiaisiais kriterijais, kurie yra pakankamai objektyvūs. Sveikatos sužalojimo bylose neturtinės žalos nustatymas paremtas bendraisiais kriterijais ir čia esama daugiau abejotinų vertinimų, tačiau tai atskiro tyrimo reikalaujantis klausimas, todėl išsamiau jis nebus analizuojamas. Kiek tai susiję su neturtinės žalos atlyginimu darbo teisėje galime konstatuoti, kad tiek reikalaujamos sumos, tiek teismo priteisiamos sumos ženkliai skiriasi nuo sumų dėl neteisėto atleidimo iš darbo. Toks skirtumas pagrindžiamas ir pačių vertybių svarba visuomeniniame vertinime.

Ko gero, turime sutikti su nuomone, kad objektyviais, tiksliais matematiniais skaičiavimais, iš anksto žinomą rezultatą garantuojančiais mechanizmais ir formulėmis paremti neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo metodai negali būti naudojami dvasinių ir fizinių kančių atlyginimo sumai surasti.¹³⁷ Teismui patartina naudoti jau įvardintus kriterijus ir pasiremiant kuo objektyvesniais duomenimis, nustatyti teisingą neturtinės žalos sumą.

Apibendrinant derėtų paminėti, kad vertinant neturtinės žalos galimybę apskritai reikėtų prisiminti, kad neturtine žala negalime laikyti paprastų nemalonumų, nepatogumų ir pan., kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad neturtinė žala nėra bet koks, menkiausias laipsnio asmeniui padarytas neigiamas poveikis: neturtinė žala turi sukelti ne vienkartinis ar trumpalaikius išgyvenimus bei emocijas, bet gali būti kompensuojama tik tada, kai ją darantys veiksmai yra pakankamai intensyvūs, o ne mažareikšmiai ar smulkmeniški.¹³⁸ Netgi Prancūzijoje, kur neturtinės žalos atlyginimas yra itin liberalus, nėra atlyginama už bendro pobūdžio jausmus, tokius kaip

---

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 20 d. nutartis c. b. L. V. v. ŽŪB „Šiaulėnų statyba“, bylos Nr. 3K-3-529/2008.

¹³⁷ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Monografija. Vinius: Registrų centras, 2010. p. 378.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 28 d. nutartis c. b. K. R. v. *Lietuvos valstybės Teisingumo ministerija.*, bylos Nr. 3K-7-664/2005

baimė, stresas, nerimas, nesaugumo jausmas, susierzinimas, žala turi būti pakankamai rimta. Šioje šalyje taip pat yra žinomas simbolinis neturtinės žalos atlyginimas, kai teismo manymu, tam, kad būtų pasiekta satisfakcija yra priteisiama simbolinė vieno franko suma.¹³⁹ Tokia praktika žinoma ir Europos Teisingumo Teismo praktikoje, kuomet teismas priteisia simbolinę vieno euro sumą.¹⁴⁰

Nepaisant visų darbe paliestų klausimų, manytina, kad neturtinės žalos kompensavimas, nors ir susiduria su tam tikrais praktiniais sunkumais, vis tik atlieka ypatingai svarbią funkciją, kadangi juo išreiškiamas požiūris ne tik į materialųjį pasaulį, bet ir į individo vidinį pasaulį, jo pagarbą. Neturtinės žalos instituto svarba teisiniuose darbo santykiuose nekvestionuotina jau vien dėl visuomeninio jų pobūdžio. Neturtinės žalos institutas nepraranda savo aktualumo ir vis labiau įsitvirtina darbo teisėje, ir nors kol kas aktyviau juo naudojasi darbuotojai, bet darbdaviai lygiai taip pat sėkmingai galėtų juo naudotis įvykus jų neturtinių teisių pažeidimui.

---

¹³⁹ MAGNUS, U., *Unification of tort law: damages*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2001, p. 79 .

¹⁴⁰ RAVLUŠEVIČIUS P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijos ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2007 m. Nr. 5(95).p. 36.

Išvados

1. Teisė į neturtinės žalos atlyginimą darbo sutarties šalims numatyta Darbo kodekse, tačiau detalios neturtinės žalos atlyginimas reglamentuojamas Civiliniame kodekse.
2. Neturtinei žalai atlyginti pagal darbo teisę reikalingos ne tik bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos, bet ir specialiosios sąlygos, t.y. nukentėjusi šalis ir kalta šalis turi būti susiję teisiniais darbo santykiais ir neturtinė žala turi atsirasti vykdant darbinės funkcijas. Nesant šių sąlygų neturtinės žalos atlyginimas apskritai negalimas.
3. Lietuvoje, skirtingai negu Rusijoje, neturtinė žala gali būti atlyginama ne tik darbuotojui, bet ir darbdaviui, nepriklausomai nuo jo statuso. Tokiu būdu yra įgyvendinamas lygiateisiškumo principas tarp darbo sutarties šalių.
4. Atlyginant neturtinę žalą visais atvejais turi būti nustatomos visos sąlygos, kadangi Lietuvoje jokiais atvejais nėra numatyta neturtinės žalos atlyginimo prezumpcija, skirtingai nei Prancūzijoje sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju.
5. Tikslinga neturtinės žalos atlyginimui suteikti viešąjį pobūdį, įtvirtinant neturtinės žalos atlyginimą Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme. Pagal dabartinio reglamentavimo lingvistinį aiškinimą, atlyginat neturtinę, asmenys, neapdrausti socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, turi daugiau garantijų negu šiuo draudimu apdarsutieji asmenys.
6. Neturtinės žalos atlyginimas darbo sutarties šalims turėtų būti suprantamas plečiamai, kadangi teisę reikalauti neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių turi ne tik darbuotojas ir darbdavys, bet ir darbuotojais siekiantys tapti asmenys, be to, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe, pasibaigusiam darbuotojo mirtimi, tokia teisė suteikiama ir darbuotojo artimiesiems, palaikiusiems itin glaudžius santykius su žuvusiuoju.
7. Neturtinės žalos dydžio nustatymas yra fakto klausimas, sprendžiamas kaskart vertinant konkrečias aplinkybes. Neturtinės žalos, kylančios iš darbo teisinių santykių, dydžio nustatymui be bendrųjų kriterijų taikomi ir individualieji kriterijai, darbo santykius apibūdinančios aplinkybės, kas lemia pakankamai nuoseklius neturtinės žalos dydžius bylose dėl neteisėto atleidimo iš darbo ar neteisėtos darsuminės nuobaudos skyrimo.

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000-09-06 Nr.74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr.36-1340.
4. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr.64-2569.
5. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas//Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.
6. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999. Nr. 110-3207.
7. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231.
8. Lietuvos Respublikos žalos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997. Nr. Nr. 67-1656.

Europos Sąjungos, tarptautinės ir užsienio valstybių teisės aktai

1. Council of Europe. Compensation for Physical Injury of Death. Resolution Nr. (75) 7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 March 1975. Strasbourg, 1975. <http://www.coe.int/>
2. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis//Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.
3. Prancūzijos darbo kodeksas, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=65E79C0DDC3AF2C11D29A2EEB02DD11D.tpdjo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006177834&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20101219 >
4. Prancūzijos socialinės apsaugos kodeksas, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-19]. Prieiga per internetą

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=651C60B02DEA47E712E68AD2E49379B1.tpdjo04v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006185842&cidTexte=LEGITEXT000006073189&dateTexte=20101219>

5. Prancūzijos civilinis kodeksas, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą
<<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006419286&idSectionTA=LEGISCTA000006117610&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20101218>>
6. Rusijos Federacijos darbo kodeksas, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą <http://www.consultant.ru/popular/tkrf/14_50.html#p3497>
7. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą <<http://www.gk-rf.com/>>
8. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 111 „Dėl diskriminacijos darbo ir profesinės veiklos srityje“, Valstybės žinios, 1996, Nr. 28-677.

Specialioji literatūra

1. BAGDANSKIS T. *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*/Monografija. Vilnius:VĮ Registrų centras, 2008 m.
2. BAGDANSKIS T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2003 m. t. 40(32). p. 74-82.
3. NEKROŠIUS, I. *et al. Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras. III dalis: Individualūs darbo santykiai*. Vilnius: Justitia, 2004. II t.
4. CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008.
5. CIRTAUTIENĖ S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas/*Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2005 m. t. 71(63). p. 5-14.
6. CIRTAUTIENĖ S. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju/*Justitia*. 2006 m. Nr. 3(61). p. 48-56.
7. DAVULIS, T. *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

8. ДЗАРАСОВ, М. *Ответственность в трудовом праве: учебное пособие*// Эльбрусевич, Москва:2008.
9. ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М. *Компенсация морального вреда. Анализ законодательства и судебной практики*. Москва, 2000.
10. KOZIOL, H., *The Protection of Personality Rights against Invasions by Mass Media*. Wien: Spriger-Verlag, 2005.
11. MACULEVIČIUS, Jurijus. Neturtinės žalos atlyginimo problema darbo teisėje. In *Darbo teisė suvienytoje Europoje*. 2003 m. spalio 16-18 d. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 359-368.
12. MAGNUS, U., *Unification of tort law:damages*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2001.
13. MIKELĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
14. MIKELĖNAS V. *Civilinės atsakomybė problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995 m.
15. MIKELĖNAS V., MIKELĖNIENĖ D. Neturtinės žalos kompensavimas/ *Justitia*. 1998 m. Nr. 3. p. 6-9, 25.
16. NEKROŠIUS I. ir kt. *Darbo teisė, Vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008 m.
17. PETRYLAITĖ D., BLAŽIENĖ N. Psichologinis smurtas darbe: psichologiniai ir teisiniai aspektai/*Justitia*. 2009 m. Nr. 2(72). p. 22-44.
18. RAVLUŠEVIČIUS P. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai Europos Bendrijos ir Lietuvos darbo teisėje/*Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2007 m. Nr. 5(95). p. 32-39.
19. ROGERS, W.V.H. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*. Wien NewYork: Springer, 2001.
20. TARTILAS J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu/ *Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2008 m. Nr. 8(110). p. 12-17.
21. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2006. I t.
22. ТОЛКУНОВА, В. Н., *Трудовое право: курс лекций*. Москва : Проспект, 2003.

23. VERIKAS A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai/*Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2004 m. t. 56(48). p. 61-67.
24. VERIKAS A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema/*Jurisprudencija*, Mokslo darbai. 2006 m. 11(89). p. 63-69.
25. VERIKAS, A. *Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: Teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, 2007.
26. VILEITA, A.; AVIŽA, S.; MIKELĖNAS, V.; *et al.* *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
27. VOLODKO R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje/* Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010 m.
28. VOLODKO R. Neturtinės žalos identifikavimo ir įrodinėjimo problemos/*Justitia*. 2006 m. Nr. 2(68). p. 25-35.

Teismų praktika

1. Europos Teisingumo Teismo 1987 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Delauche prieš Komisiją*, 111/86,
2. Europos Teisingumo Teismo 2004 m. liepos 6 d. sprendimas *Huygens prieš Komisiją*, T-281/01
3. Europos Teisingumo Teismo 1998 m. rugsėjo 16 d. sprendimas *Rasmussen prieš Komisiją*, T-234/97,
4. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. gegužės 11 d. sprendimas *Fotios Nanopoulos prieš Komisiją*, byloje F-30/08
5. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Susanne Bulicke v. Deutsche Büroservice GmbH* Nr. C-246/09
6. Europos Teisingumo Teismo 2010 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *S. Tomas prieš Parlamentą* Nr. F-116/07.
7. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 05 d. nutartis c. b. *N. Chmelevskienė v. UAB „Club&Company”*, Nr. 3K-3-1049/2003.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 lapkričio 12 d. nutartis c.b. *UAB „Rožių alėja v. UAB Respublikos leidiniai“* Nr. 3K-301077/2003.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2005 m. vasario 21 d. nutartyje, priimtoje *T. Kovalevskaja v Vilniaus miesto savivaldybė, AB Vilniaus gelžbetoninių konstrukcijų gamykla Nr. 3, AB „Markučiai“*, byla Nr. 3K-3-103/2005,
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 26 d. nutartis c. b. *M. J. v. V. Č.*, Nr. 3K-7-159/2005;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 28 d. nutartis c. b. *K. R. v. Lietuvos valstybės Teisingumo ministerija.*, bylos Nr. 3K-7-664/2005
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 04 d. nutartis c. b. *A.K. ieškinį v. AB „Vievio paukštynas“* Nr. 3K-3-10/2006
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 22 d. nutartis c.b. *G. K. v. UAB „Baltijos parkai“* Nr. 3K-3-351/2006
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis c.b. *P. D. prieš R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V.* Nr. 3K-3-394/2006
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis c.b. *A. Ž. prieš UAB „Ranga IV“* Nr. 3K-3-450/2006.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis c.b. *Z. J. v. UAB „Rejona“, J. B.* Nr. 3K-3-540/2006.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 26 d. nutartis c.b. *I. Č. (M.) ir M. M. v. UAB „Kelio restoranai“* Nr. 3K-3-69/2007
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *A. L. v. UAB „Pajūrio mediena“* Nr. 3K-3-157/2007
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. S. v. Lietuvos kariuomenė*, byla Nr. 3K-3-204/2007
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis c.b. *A. A. v. UAB „Lautra motors“* Nr. 3K-3-437/2008

22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis c.b. *A. S. v. UAB „Alsa“* Nr. 3K-3-442/2008
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartis c.b. *V. M. v. I. M., UADB „Ergo Lietuva“* Nr. 3K-3-464/2007
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2008 m. vasario 26 d. nutartyje, priimtoje *S.M. v. UAB Yazaky W. T. Lietuva*, byla Nr. 3K-3-129/2008
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 29 d. nutartis c. b. *A. G. v. UAB „Skuodo komunalinis ūkis“* Nr. 3K-3-400/2008;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 20 d. nutartis c. b. *L. V. v. ŽŪB „Šiaulėnų statyba“*, bylos Nr. 3K-3-529/2008.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis c. b. *L. K. ir V. K. v. „Lietuvos geležinkeliai“* Nr. 3K-3-476/2008;
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis c.b. *D. G. ir V. G. v. AB „Achema“* Nr. 3K-3-556/2008
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 2 d. nutartis c.b. *B. T. v. Ukmergės nestacionariųjų socialinių paslaugų centras* Nr. 3K-3-37/2009.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 13 d. nutartis c.b. *N. V.-K. v. Vilniaus universiteto Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas* Nr. 3K-3-416/2009
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis c.b. *G. K. v. UAB „Multisauga“* Nr. 3K-3-601/2009
32. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis c.b. *S. M. v. UAB „Disona“* Nr. 2A-1020-464/2008

Kiti dokumentai

1. Nelaimingi atsitikimai darbe, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26] prieiga per internetą <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6510>>
2. Tyrimai apie darbuotojų patiriamą psichologinį smurtą, [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-26] prieiga per internetą <<http://www.hi.lt/news/127.html> >

3. ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М., *компенсация морального вреда в трудовом кодексе РФ*, [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą <http://truddoc1.ru/kodex/kom5.htm>
4. Dalykinės reputacijos pažeidimas ir jos gynimo galimybės, [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-01] prieiga per internetą <<http://www.jurex.lt/dalykines-reputacijos-pazeidimas-ir-jos-gynimo-galimybes.j?id=248>>

Santrauka

Pagal Lietuvoje egzistuojantį neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimą, neturtinė žala yra atlyginama tik tais atvejais, kai tai numatoma specialiomis įstatymo normomis. Lietuvos darbo teisėje neturtinės žalos atlyginimas yra įtvirtintas, tačiau išsamenis jos reglamentavimas paliktas civilinei teisei. Neturtinės žalos atlyginimo įtvirtinimas darbo sutarties šalims rodo įstatymų leidėjo požiūrį į darbo teisinių santykių svarbą bei būtinumą tinkamai apginti ne tik turtinius interesus, bet ir pažeistas neturtines vertybes. Lietuvoje įtvirtinus neturtinės žalos atlyginimą abiemis darbo sutarties šalims yra įgyvendinamas lygiateisiškumo principas. Tokiu būdu Lietuva tampa išskirtine valstybe, kurios darbo teisėje ginamos tiek darbuotojo, tiek darbdavio neturtinės teisės, priešingai negu Rusijoje, kur neturtinė žala numatoma tik darbuotojui, taip pat Prancūzijoje, kurioje neturtinės žalos atlyginimas darbo sutarties šalims galimas tik aiškinant atkiras Prancūzijos darbo kodekso normas.

Be neturtinės žalos sampratos aptarimo tiek civilinėje, tiek darbo teisėje, atskirai darbe yra analizuojamos bendrosios sąlygos neturtinei žalai atsirasti bei specialiosios sąlygos, reikalingos neturtinei žalai atsirasti darbo teisėje. Taip pat darbe kalbama apie neturtinės žalos atlyginimo atvejus darbo teisės subjektams ir kitiems asmenims, artimai susijusiems su darbuotojais, pastarųjų mirties atveju. Atskirai aptariami bendrieji ir individualieji darbo bylų kriterijai, pagal kuriuos yra nustatomas neturtinės žalos dydis, identifikuojami pagrindiniai neturtinės žalos atlyginimo atvejai darbo teisėje. Darbe pateikiami tam tikri esamo reglamentavimo pakeitimai, siekiant pagrindinio tikslo – užtikrinti darnią ir teisingą neturtinės žalos atlyginimo darbo teisėje sistemą.

Summary

Peculiarities of non-pecuniary damages in Lithuanian labour law

According to compensation for non-pecuniary damage regulation, the non-pecuniary damage is compensated just in cases if it's defined in statutory rate. In Lithuanian labor law non-pecuniary damage is validated, though more detailed regulation belongs to the civil law. The validation of the non-pecuniary damage compensation for the parties of the labour contract shows legislator's attitude towards the importance of legal labour relations and the necessity to defend properly not only the property interests but hurt non-pecuniary values as well. After validating the compensation for non-pecuniary damage in Lithuania, the principle of equality is being applied for both of the parties. In this way Lithuania becomes an exclusive country, where both employee's and employer's non-pecuniary rights are being defended by the labour law, this is totally opposite to Russia's regulations as non-pecuniary damage is applicable only for the employee, or to France regulations as the compensation for non-pecuniary damage for the labour contract parties is possible just in case of overlooking the France Labour Code norms.

In this work, a conception of non-pecuniary damage in the civil and labour law is discussed, as well as general conditions for the non-pecuniary damage to appear, and special conditions, necessary for the non-pecuniary damage to appear in the in the labour law are being separately analysed. Other cases are mentioned in this work, like cases for compensating the non-pecuniary damage for the labour law subjects and other individuals, closely related with employees in the case of their death. In this work general and individual labour cases' criteria, due to which the value of the non-pecuniary damage is defined, are separately discussed, and the main non-pecuniary compensation cases in the labour law are identified. This work as well presents particular changes of present regulation which main purpose is to secure regular and right system of the non-pecuniary damage in the labour law.